هو

۱۳۱

اسرار القلوب

باب طریقت و وجه حقیقت سیاح مدُن الابد و الازل و سباح بِحار علم و عمل شیخ المشایخ

جناب حاج محمدعلی اصفهانی نورعلیشاه اول طاب ثراه

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمدلله مقلب القلوب و علام الاسرار و الغیوب و الصلوة علی نبیه و آله و صحبه ما تعاقب الشروق و الغروب.
اما بعد، مزیة النفس من بین الانسان علی ارباب الملک و الملکوت ان ینجذب بجذبات الحق الی جناب الجبروت و بسهم هذه السعادة السنیة یصیب المتحلی بالصور القدسیة و لایناله النفوس و الاذهان فی غرابیب جلابیب الابدان الابدرک مآرب قلب الانسان بحمایة الرحمن الرحیم و لنجات غیاهب النفس و الدنس فلعلی بک اتی بشهاب قبس

شعر

فیه معالم للهدی و المصابیح　　تجلوالدجی و صیاقل الاذهان
فجمعت اوراقاحدائق رایق　　فیها شقایق عرفان الحقایق
تفجر من بابها عیون شجونها　　تبسم فی فضلها و رد الدقایق

و سمیت باسرار القلوب لاحتوائها علی آثار الغیوب و من جریان العادة و بربوجل الجراده ان یتحف بتحفة سلیمان الزمان ظل الله الملک الدیان و هدیة من البضاعة المزجة الی اولیاء النعم و الخیرات فبا الحری ان ینشر ذلک علی تراب سریر من هو یتلی فی شأنه الکبیر تبارک الذی بیده الملک و هو علی کل شیء قدیر الاوهوالسلطان بن السلطان محمدبن مرادخان خلدالله دولته بالتأبید و التأیید بیت

اطال لک الله البقآء فانما　　بقائکم حسن الزمان و طیب

و هو الذی ینتصب رایات نصرته فی فلوات دین المحمدیه و تشعب افانین ریاض دولته بازهارالسعادات الابدیة

نظم

آنکه گوید بمدح او سخنی　　چون صدف پرگهرکند دهنی
دل آن جان که مدح اوگوید　　جان آن دل گل بقا بوید
همچوگل تازه روی و خوشبویست　　پشت و رویش ببین همه رویست
هست بر روی روشنش جاوید
زانکه سلطان عادل اعظم　　ملک و دین را چوکرد با هم ضم.

اللهم نور قلبه بزیادة نور العلم و العرفان و دورکواکب دولته علی الامن و الامان و الله المستعان و علیه التکلان. قوله تعالی الذین آمنوا و تطمئن قلوبهم بذکر الله الابذکر الله تطمئن القلوب قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم ان فی جسد ابن آدم لمضغة اذا صلح صلح البدن کلها و اذا فسد فسد البدن کلها و هی القلب (اعلم) ان القلب یطلق لمعنیین احدهما اللحم الصنوبری الشکل المودع فی جانب الایسر من الصدر و هذا القلب موجود للبهائم و هو قطعة لحم لاقدرله و هو من عالم الملک و الشهادة (المعنی الثانی) لطیفة ربانیة روحانیة لها بهذا لقلب الجسمانی تعلق و تلک اللطیفة هی حقیقة الانسان و هو المدرک العالم العارف من الانسان و هو المخاطب و المعاقب ذکره الامام الغزالی رحمه الله

رباعی

از شبنم عشق خاک آدم گل شد　　صد فتنه و شور در جهان حاصل شد
سر نشتر عشق بر رگ روح زدند　　یک نقطه فرو چکید و نامش دل شد.

ان الله هوالهادی و المضل و لایسئل عما یفعل و هم یسئلون هو الجامع بین عالم الملک و الملکوت و عالم الحقیقة و عالم الملک و عالم الاسباب بکمال تدبیره و حکمته.

نظم

واهب العقل ملهم الالباب　　منشیء النفس مبدع الارباب
همه از صنع اوست کون و فساد　　خلق را جمله مبدء است و معاد
هیچ دل را بکنه او ره نیست　　جان و عقل ازکمالش آگه نیست
عقل مانند ماست سرگردان　　در ره کنه او چو ما حیران
گرنه ایزد ورا نمودی راه　　از خدائی کجا شدی آگاه.

ولیس فی ید الانبیاء و خلفائهم الا الدعوة الی الحق و لیس فی ید الشیطان و حزبه الا الوسوسة و القلب الآدمی و الخبی بین الاصبعین من اصابع الرحمن ای بین تجاذب الملائکه و غیرهم من جنود الله تعالی و تجاذب الشیطان و حزبه و الطاعة و المعاصی تظهر من خزائن عالم الغیب الی عالم الشهادة بواسطة خزانة القلب اَولاً فانه من خزائن عالم الملکوت و الطاعة و المعاصی اذاظهرت کانت علامات یعرف ارباب القلوب (روی) عن جنید بغدادی قدس الله سره العزیز قال المشایخ جواسیس القلوب یدخلون فی قلوبکم و یخرجون اسرارکم فاذا جالستموهم فجالسوهم بالصدق.

و قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم فمن خلق للجنة یسرت له الطاعات و اسبابها غالبا و من خلق للنار یسرت له المعصیة و اسبابها غالباً و سلط علیه اقران السوء.

قال الله تعالی- فاما من اعطی و اتقی و صدق بالحسنی فسنیّسره للعسری و قال ان الابرار لفی نعیم و ان الفجار لفی جحیم- و قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم کل میسر لما خلق له و سمی القلب قلباً لسُرعة تقلبه و قال النبی صلی الله علیه و آله مثل العصفور ینقلب فی کل ساعة و قال (صلعم) مثل القلب مثل الریشة بارض فلاة و یقلبها الریاح ظهر البطن و لایعرف حقیقة تقلباته الا المراقبون لقلوبهم

نظم

مخزن اسرار ربانی دلست　　محرم انوار روحانی دلست
خانه دل معدن صدق و صفاست　　مظهر انوار ذات کبریاست
دیو را بیرون کن از دیوان دل　　مدتی مردانه شودربان دل.

و القلب کالهدف ینصب الیه سهام الخواطر دائماً اذانزل به خاطر ملک یدعوه الی الخیر و اذا نزل به خاطر شیطان یدعوه الی ضده و ان جذبه ملک الی خیر جذبه ملک آخر الی خیراخر و ان جذبه شیطان الی شر جذبه شیطان آخر الی شر آخر و لایکون قط مهلاتحقیقاً لحکمه الابتلاء و لذلک کان النبی صلی الله علیه و آله کثیراً یقول یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک.

رباعی

تا دل ز علایق جهان حُر نشود　　هرگز شبه وجود ما دُر نشود
پر می نشود کاسه سرها ز هوس　　هرکاسه که سرنگون شود پر نشود.

ثم نقول القلب بحسب صفاته منقسم الی ثلاثه اقسام قلب السابقین السابقین و هو قلب مزکی بالریاضة معمور بالتقوی و العلم و الحکمة مضیئی بانوار العقل و الفراسته مستنیر بانوار الایمان و المعرفة یمده الملائکه بالخیرات و ینجر الخیر الی الخیر و لایلتفت هذا القلب الی مکائد الشیطان

شعر

هرکه شد مستغرق دیدار دوست　　خاطرش را کی مجال رنگ و بوست
چون نظر در دل کنی ای خورده دان　　صانع خود را توان دیدن عیان
صنع بینی گرکنی در دل نظر　　سر فرو بر سر فرو در دل نگر.

و قلب اصحاب الیمین و هو القلب الذی یرددبین حزب الله و حزب الشیطان مره یمیل الی هذاوتارة یمیل الی ذلک

شعر

چون شترمرغی شناس این نفس را　　نی کشد بار و نه پرد بر هوا
گر به پرگوئیش گوید اشترم　　ور نهی بارش بگوید طائرم

وقلب اصحاب الشمال و هو مشحون بالاهوأالردیة المدنس بالاخلاق الذمیمه الذی صار عقله اسیرهواه و شهوته و غضبه المنفخة فیه ابواب الشیاطین فینشئا منه المعاصی علی الجوارح الی عالم الشهادة من خزائن الغیب بقضاء الله تعالی

نظم

هردلی کو پیرو اماره شد　　ازملاذ معرفت آواره شد
آتش اماره هرجا بر فروخت　　خرمن جان را ز خشک و تر بسوخت.

دقیقة فی معرفة التخلص من الوسواس (اعلم) ان الشیطان یاتی ابن ادم من قبل المعاصی یلقه فی بدعة فان ابی شککه فی وضوئه و صلوته فان ابی یوقعه فی العجب و عند ذالک تشتدالحاجة فانه آخرامره فاذا تخلص منه افلت من شرّه بتوفیق الله

نظم

یک صفت عجب آمد این اماره را　　بوالعجب عفریت مردم خواره را
عجب راجنبش زامدادهواست　　مرد معجب دشمن خاص خداست.

و مشایخ الطریقة اختلفوا فی انقلاع وسوسة قال بعضهم انها ینقطع بذکر الله تعالی کما قال الله تعالی لا اله الا الله حصنی فمن دخل حصنی امن من عذابی و فرقة قالت لاینعدم اصل الوسوسة ولکنها تجری فی الباطن و لایکون لها اثراذا صار القلب مستغرقاً بالذکرکما قال الله تعالی الا ان اولیاء الله لاخوف علیهم ولاهم یحزنون و قال فرقة اذا تنور القلب بنور الذکر یوسوس الشیطان من بعد و علی ضعف و اجمعوا جمیع الفضلاء علی من انشب قلبه بالدنیا و طمع ان یتخلص من الشیطان کان کمن انغمس فی العسل و ظن ان الذباب لایقع علیه

نظم

مرغ دل را دام و دُنیی صیدکرد　　خاطرم مشغول عمر و زیدکرد
بد شدم الفت گرفتم با بدان　　اختیار از دست و دل دادم بدان
آنچه من کردم ز فعل ناپسند　　اهل ناقوس ازکجا دارد پسند
آنچه من کردم ز فعل ناسزا　　پیش اهل روم و چین باشد خطا.

فصل

القلب حصن و الشیطان عدو و یریدان یدخله و لایتخلص منه الابحراسته ابواب الحصن و حمایة القلب فرض علی کل مکلف ولایتهیأ هذه الحمایة الابمعرفة الابواب و الابواب کثیرة لکن معظمها ثلثة یاتی الشیطان من قبل الشهوة و الغضب و الهوی فاالشهوة بهیمیة و الغضب سبعیة و الهوی شیطانیة فالشهوة آفة لکن الغضب اعظم منه

و الغضب آفة لكن الهوى اعظم منه فقوله تعالى و ينهى عن الفحشاء و المنكر و البغى المراد من الفحشاء آثار الشهوة و المنكر اثار الغضب و البغى آثار الهوى فبالشهوة يصير الانسان ظالماً لنفسه و بالغضب يصير ظالماً لغيره و بالهوى يتعدى ظلمه الى حضرة جلال الله تعالى فلهذا قال صلى الله عليه و آله و سلم الظلم ثلاثة فظلم لايغفر و ظلم لايترک و ظلم عسى الله ان يترک فالظلم الذى لا يغفر هو الشرک بالله و الظلم الذى لايترک هو ظلم العباد بعضهم بعضاً و الظلم الذى عسى الله ان يتركه هو ظلم الانسان نفسه فمنشاء ظلم الذى لايغفر هو الهوا و منشأ الظلم الذى لايترک هو الغضب و منشأ الظلم الذى عسى الله ان يغفره هو الشهوة ثم لهانتايج فالحرص و البخل نتيجه الشهوة و العجب و الكبر نتيجة الغضب و الكفر و البدعة نتيجة الهوافاذا اجتمعت هذه الستة فى بنى آدم تولد منها سابع و هو الحسد و هو نهاية الاخلاق الذميمه كما ان الشيطان هو النهاية فى الاشخاص المذمومة و لهذا السبب ختم الله بجامع الشرور الانسانية بالحسد و هو قوله تعالى و من شر حاسد اذا حسدكما ختم بجامع الخبائث الشيطانية بالوسوسة و هو قوله تعالى (الخناس الذى يوسوس فى صدور الناس من الجنة و الناس فليس فى بنى آدم اشر من الحاسدكما انه ليس فى الشيطان اشر من الموسوس بل قيل الحاسد اشر من الابليس لان ابليس روى انه اتى باب فرعون و قال فرعون من هذا فقال ابليس و لوكنت الهاًلما جهلت فلما دخلت قال فرعون اتعرف فى الارض اشر منى و منک قال نعم الحاسد اشر منى و منک و قال معاوية كل الناس اقدر على ارضائه الاالحاسد فانه لايرضيه الازوال النعمة قال النبى صلى الله عليه و آله و سلم الحاسد يصير مذموماً بين الخلق معلوناً عند الخالق

نظم

ای دل آسوده همی باش که باکی نبود　　گر بروی تو حسودی بحسد مینگرد
صبرکن برحسد حاسد و دلشادی بر　　کان بد اندیش خود از رنج حسد جان نبرد.

لايكون بين علماء الدين محاسدةً لان مقصدهم معرفة الله تعالى و هى بحر واسع لامضيق فيها و غرضهم المنزلة عندالله ولاضيق فيها اذا امتلاء قلب بالفرح بمعرفة الله تعالى لم يمنع ذلک ان يمتلاء قلب غيره به و ان يفرح به فلذالک وصفهم الله تعالى بعدم الحسد فقال ونزعنا مافى صدورهم من غل اخوانا على سررٍ متقابلين

رباعى

هرکسی دل بکسی داد ولی مشتاقان　　دل و جانها بتو دادند زهی طبع سلیم
از نهانخانه احسان تو هرجا همه کس　　کل حزبٍ فرحين اندزهى لطف عميم

فاذا قلعت من القلب اصول هذه الاخلاق لم يبق للشيطان الاجتياز على الصدر و لم يبق له استقرار فيه لان ذكر الله قد تمكن حينئذ فى القلب فاما اذا غلبت هذه الاخلاق او بعضها على القلب دفعة حقيقت الذكر الى حواشى القلب فيتمكن الشيطان فى سويد الصدر و يقدر على وسوسة كذلک و يحک هذا حال الصلوة فانها مجمع الاذكار فلوحضرقلبک فيها و تخلص عن وسواس شاغل قوى علمت ان الذكر تمكن فى قلبک و طهر قلبک عن الاخلاق الذميمة و الافالقلب لم تصف بعد

نظم

تو درون نماز و دل بیرون　　گشتها میکنی به مهمانی
اینچنین حالتی پریشان را　　شرم ناید نماز میخوانی.

واعلم ان الشيطان كثيرة لايحصى وكذاالملائكة و فى الخبريولد مع اولاد الانس من اولاد الجن ثم تنشاء معهم و قال النبى صلى الله عليه و آله وكل بالمؤمن مأته و ستون ملكا سبعة منها موكلون على البصر و الباقون يذبون الشيطان عنه كما يذب الذباب عن قصعة العسل فى يوم الصيف ولو وكل العبد الى نفسه طرفة عين لاختطفته

الشیاطین

نظم

ای بدام لذت دنیا اسیر همچو موش از حرص شیرینی بمیر
طاعت حق گرچه تلخ آید تو را داروی تلخست دردت را دوا
نفس را سرکوب و دائم خوار دار تا توانی دورش از مردار دار.

فصل

ما یردعلی القلب من الخواطر (الاول) هیجان الرغبة فانه میل طبعی و حدیث النفس (الثانی) حکم القلب بان هذا ینبغی ان تفعل و هذایسمی اعتقاداً ونیة (الثالث تصمیم العزم علی الفعل و هذایسمی غزماً و همةً (فاولان) لایؤاخذ العبد بهما لانهماغیر اختیاریین و هو المراد بقول النبی عفی عن امتی ماحدثت به انفسها مالم تتکلم به اولم یصم علیه (والثالث و الرابع) یواخذ العبد بهما لانهما اختیاریان قال الله تعالی و ان تبدوا مافی انفسکم او تخفوه یحاسبکم به الله فان عزم علی معصیة ثم ترکها لخوف الله تعالی لایؤاخذ بل یکتب له حسنة واحدة لرجحان فصد الطاعة و التقوی ولوترکها بسبب من الاسباب اوغفلة یؤاخذ به قال النبی اذا التقی المسلمان بسیفیهما فالقاتل و المقتول فی النار الخ و لایجوز اطلاق القول بان کل معصیة فی القلب معفو عنها لان الاخلاق ام الهلکة من حب الدنیا و الحسد والعجب و نحوها محالها القلب والله العاصم قال النبی ان الله تعالی لاینظر الی صورکم و اعمالکم بل ینظر الی قلوبکم و نیاتکم

شعر

چون هوا برحب دنیا شد مزید بخلت اندر نفس شوم آید پدید
نی مبارک بندۀ نی مقبلی هم ز دست خویشتن پا درگلی.

الخواطر هی المحرکات للارادات فان النیة و العزم والارادة انما یکون بعد الخواطر فالخواطر یحرک الرغبة و الرغبة یحرک العزم و انه یحرک الاعضاء الی الخیر بتوفیق الله تعالی اوالی الشر بخذلان الله تعالی و قلب المؤمن بین الاصبعین من اصابع الرحمن ای بین توفیقه و خذلانه و لایخفی ان اصبع الله تعالی لایکون جسماً اوجسمانیاً بل دع الاعتراض و اخذالاغراض فروح الاصبغ سرعة التقلیب وکمال القدرة یقال فی العرف اهل خراسان بین اصبعی واغمض علوم الطریقة العلم بخدع الشیطان و انه فرض عین علی کل مکلف و لایتخلص احد من الشیطان بالکلیه الی الموت فیکون المجاهده معه فرضاً دائماً قال النبی صلی الله علیه و آله رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر و طرق الشیطان کثیرة و طریق الله تعالی واحد قال ابن عباس رضی الله عنه خط لنا رسول الله صلی الله علیه و آله و قال هذا سبیل الله ثم خط خطوطاً عن یمین الخط و شماله و قال هذه سبل علی کل سبیل منها شیطان یدعوا الیه ثم تلاوان هذا صراطی مستقیماً فاتبعوه و لاتتبعوا السبل

نظم

ای قبله هرکه مقبل آمدکویت روی همه مقبلان عالم سویت
امروزکسی کز تو بگرداند روی فردا بکدام دیده بیند رویت
راهها گرچه بیشمار بود راه عشاق با یکی باشد.

فصل

فی حقیقة العلم اللدنی و حصوله بالتصرف نقول کل حکمة تظهر فی القلب بالمواظبة علی العبادة من غیر تعلم

فهو بطريق الكشف و الالهام قال النبى صلى الله عليه و آله من عمل بماعلم ورثه الله علم مالم يعلم و وفقه فيما يعلم حتى يستوجب الجنة و من لم يعمل بما علم فيما يعلم و لم يوفق فيما يعمل حتى يستوجب النار و قال الله و من يتق الله يجعل له مخرجاً و يرزقه من حيث لايحتسب قبل يجعله مخرجاً من الاشكالات والشبهه ويرزقه علماً من غير تعلم و يفطنه من غير تجربة فاالعلم اللدنى هو الذى ينفتح فى سر القلب من غير سبب مالوف من الخارج و للقلب بابان:

باب) الى الخارج ياخذ العلم بالالهام من الحواس الخمس و (باب) الى الداخل ياخذ العلم بالالهام و الوحى قال قطب العارفين سلطان بايزيد بسطامى قدس الله سره السامى العالم الربانى هو الذى يأخذ العلم من الله تعالى اى وقت شاء بلاتحفظ و درس و ليس من نسى العلم بما تحفظه و صارجاهلاً بالنسيان عالما ربانياً و قال النبى صلى الله عليه و آله ان من امتى محدثين مكلمين و ان عمر منهم و المحدث هوالله تعالى و عن انس بن مالک رضى الله عنه و قال دخلت على عثمان وكنت لقيت امراة فى الطريق فنظرت اليها و تأملت محاسنها فلما دخلت عليه قال يدخل على احدكم و آثار الزنا ظاهرة فى عينه اما علمت ان زناء العين النظر لتتوبّن اولاغررنک فقلت اوحى بعد النبى فقال لاولكن تبصرةً و برهاناً و فراسةً صادقة قال بعض المكاشفين ظهر لى الملک فسألنى ان املى شيئاً عن ذكر الخفى من مشاهدتى من التوحيد و قال نحب ان نصعدلک بعمل نتقرب به الى الله تعالى فقلت الست تكتب الفرائض قال بلى قلت فيكفيک ذالک و هذا دليل على ان الملائكة لاتطلع على اسرار القلوب انما يطلعون على الاعمال الظاهرة كما قال النبى صلى الله عليه و آله ان لى مع الله وقت لايسعنى فيه ملک مقرب او نبى مرسل

نظم

هواى ديگرى درما نگنجد — در اين سر بيش ازين سودا نگنجد
كسى ديگر در اين منزل كه مائيم — اگر روحست با ما در نگنجد
جنان تنگست راه عشقبازى — كه جز معشوق تنها درنگنجد.

والحاصل- ان طلبه العلوم الدينية يحتاجون الى امرين التصفية ثم الانتظار هذا الطريق اصعب من طريق علم الدراسة اذا أدنى وسواس و خاطر مشوش يحجب القلب و قلب المؤمن بين اصبعين من اصابع الرحمن و فى اثناء هذا الطريق قد يفسد المزاج و يختلط العقل و يمرض البدن فاذا لم يتقدم فى تحصيل العلوم الدراسة يتشبث اى يتعلق بالقلب خيالات فاسدة فكم من صوفى يسلک هذا الطريق ثم بقى فى خيال واحد عشرين سنة فلذالک قال المشايخ ره لابداولاً من تحصيل ماحصله العلماء و فهم ماقالوه ثم سلكوا هذا الطريق و الله الموفق

نظم

علم اگر اندک بود خوارش مدار — زانكه دارد علم قدر بيشمار
همچوتریاقند دانايان دهر — قاتلند اى خواجه نادانان چو زهر
خاتم ملک سليمانست علم — جمله عالم صورت و جانست علم.

فصل

القلب بعزيزته مستعد لقبول حقايق المعلومات و المعلوم ينقسم الى عقليه و شرعية والعقلية تنقسم الى بديهية و كسبية و الكسبية تنقسم الى دنيوية و اخروية فالبديهية التى فطر العاقل عليها كالعلم بان كل الشئى اعظم من جزئه والكسبية مايحتاج الى التفكر وكلاهما يسمى عقلياً قال اميرالمؤمنين على كرم الله وجهه العقل عقلان مطبوع و مسموع و لاينفع المسموع اذالم يكن مطبوع والاول هو المراد بقول النبى صلى الله عليه و آله ماخلق الله خلقاً

هو اکرم لدیه من العقل وقوله (ص) اول ماخلق الله العقل الخ ای العقل الذی تشعب بین العقلاء فاضاء کل منهم حظامن ذلک العقل الاول و الثانی هو المراد بقول النبی لعلی علیه السلام اذا تقرب الناس الی الله بانواع البر فتقرب انت بعقلک ای فی اقتباس العلوم بالعقل المسموع التی نیال القرب من رب العالمین

نظم

چون چراغ عقل داری راهبر　　خیز چون مردان بنورش راه بر
چیست عقلت مدرک اسرار روح　　قابل انوار عرفان یار روح.

و قال- بعض المشایخ رحمهم الله العقل قسمان عقل معاش و محله الرأس و ینزل ضوئه و نوره الی القلب منه لیتفکر القلب و یهتدی به و انه کالمشعلة فی عالم الملک للبصر الحسی و التکلیف منوط بهذا العقل و عقل معاد و محله القلب و عمله اضائة الامور الاحزویه للقلب و انما لم یحصل العلم الکسبی فی قلب الصبی قبل التمیز لان لوح قلبه لم یتهیأ بعد لقبول نقش العلم و العلم ملک جعله الله تعالی سبباً لحصول نقش العلوم فی اللوح المحفوظ فی قلوب الانس قال الله تعالی علم باالقلم علم الانسان مالم یعلم کما قال النبی صلی الله علیه و آله قلب الانسان عرش الله ثم قال قلب الانسان بیت الله.

کما قال مولانا قدس سره:

طواف کعبه دل کن اگر دلی داری　　دلست کعبه معنی توگل چه پنداری
هزار بار پیاده طواف کعبه کنی　　قبول حق نشود گر دلی بیازاری

و العلوم الشرعیة و هی المأخوذة من الانبیاء علیهم السلام بتعلم کتاب الله تعالی و سنن انبیائه و لایستغنی العقل عن السمع فی العلوم الشرعیة و لاالسمع عن العقل فی فهم معانیها و العلوم العقلیة ینقسم الی دنیویة و اخرویة فالدنیویة کعلم احوال القلب و اما الاعمال و العلم بالله تعالی و صفاته و علم الفقه و ما هو وسیلة الیها کعلم اللغة و النحو و العلوم الدنیویة و العلوم الاخرویة متنافیان لایحصل التعمق و الکمال فیهما جمیعاً الاعلی سبیل الندرة لبعض خواص عبادالله تعالی لان الدنیا و الآخره ضرتان لایمکن ارضاء هما جمیعاً کالمشرق و المغرب و لذالک تری الاکیاس فی علم الطب و الفلسفة و نحو هما جهالا لامور الآخرة و تری الا الیاس فی علوم الآخرة جهالافی امور الدنیا قال النبی صلی الله علیه و آله انتم اعلم بامردنیاکم و انا اعلم بامر الآخرة فکمال احدهما مانع عن الکمال فی الآخرو لذا قال النبی(ص) اکثر اهل الجنة البله ای فی امور الدنیا و الله تعالی ذم اقواماً یطلبون الکمال فی العلوم الدنیویة مع الغفلة عن العلوم الاخرویة بقوله تعالی یعلمون ظاهراً من الحیوة الدنیا و هم عن الآخرة غافلون و قوله فاعرض عن من تولی و لم یرد الا الحیوة الدنیا ذلک مبلغهم من العلم و الله الموفق للصواب

نظم

ای دریغا عمر من بر باد شد　　بر من از غفلت بسی بیداد شد
قدر نقد عمر را نشناختم　　حسرتا کین نقد را درباختم
داد غفلت روزگارم را بباد　　داد از غفلت داد داد
غصه دارم در دل از دردگناه　　با که گویم قصه خود آه آه.

فصل

اعلم ان محل العلوم هو القلب اعنی الروح المدبرة لجمیع الاعضاء و القلب کالمرآة ینتقش فیها ما انتقش فی اللوح بقدر صفائه وکما ان عین الانسان لایحصل فی المرآة و انما یحصل مثال مطابق له فکذالک یحصل مثال

العلوم فی القلب ان کان للعلوم مثال روحانی و الا یتبین العلم فیه کما هو المعلوم فی الخارج و المانع من الانکشاف فی المرآة خمسة.

الاول نقصان صورتها کجوهر الحدید قبل ان یدور و یصقل.

الثانی خبث الحدید و صداه او ان کان تمام الشکل.

الثالث کونه معدولا به عن جهة الصورة الی غیرها کما اذا کانت الصورة وراء المرآة.

الرابع حجاب مرسل بین المرآة و الصورة الخامس الجهل بطریق النظر و الانتفاع باالمرآة فکذالک القلب مرآة مستعدة لان یتجلی فیه حقایق الاشیاء و انما خلت القلوب عن بعض العلوم لهذا الاسباب الخمسة اولها نقصان ذاته کقلب الصبی و الثانی لکدورة المعاصی قال النبی صلی الله علیه و آله من فارق دنیا فارقه عقل لایعود الیه ابدا ای حصل فی قلبه کدورة لایزول اثرها ابداً اذغایته ان یتبع بحسنة یمحوه بها فلوجائها جانها الخسته و لم یتقدمها سیئة لزادلامحالة اشراق القلب فلما تقدم السیئة سقطت فائدة الخسته بازدیاد النوم و هذا خسران لاحیلة له الایختص الله عبداً برحمته اذاشاء فلیس المرآة التی یدنس ثم یمسح بالمصقلة کالتی یمسح بالمصقلة لزیادة جلائها من غیر دنس سابق و الثالث لتعدیل مرآة القلب عن جهتها المطلوبة فان الذی یستوعب الهم بتفصیل الاطلاعات البدنیة اوتهیة اسباب المعیشة لایتصرف فکره فی الامور لالهیة ولایکشف له ماهو فیه من آفات الاعمال البدنیة و آفات المعیشة بیت بر دل خود کم نه اندیشه معاش عیش کم ناید تو بر درگاه باش

شعر

العاقل یأکُلُ الدنیا لایغتمّ والجاهل یأکل الدنیا یغتم.

و الخامس الجهل بطریق استنتاج العلوم و هو طلب النتیجة و رعایة شرایط الفکر فهذه هی الاسباب المانعة للقلوب من معرفة حقایق الامور و الافکل فهو بالفطرة صالح لمعرفة بحقایق لانه امر ربانی مشرف بشرف الاضافة الی الله تعالی و الیه اشار قول الله تعالی فابین ان یحملنها و اشفقن منها و حملها الانسان و لذا قال النبی صلی الله علیه و آله کل مولود یولد علی فطرة الاسلام ثم ابواه یهودانه و ینصرانه و یمحبانه ثم قال صلی الله علیه و آله لولا ان الشیطان یحومون علی قلوب بنی آدم لنظروا الی ملکوت السموات و قال بعض المحققین سعة ملک المؤمن فی الجنة بحسب سعة معرفته و بمقدار ماتجلی له من الله و صفاته و آثار فعله و انما المقصود من طاعات الجوارح کلها تصفیة القلب و المقصود حصول اشراق نور المعرفة ثم نقول لاهل الایمان ثلاث درجات بحسب تفاوت المعرفة (الاول) ایمان العوام بالتقلید المخص و هو سبب النجاة عن الدخول فی النار.

و الثانی- ایمان المتکلمین ومن ضاهاهم من العلماء و هو الایمان الممزوج بنوع من الاستدلال و هو وسیلة الی الدرجات (و الثالث) ایمان العارفین و هو الایمان بمشاهدة الخالق کماهی و لهذه المنزله مراتب لایحصی کثیرة و هذا وسیلة الی التقرب بالله تعالی والله الموفق

شعر

زمرة العشاق قد قرب الوصال زبدة العشاق لاتمشوا تعال.

ایها الاحباب قوموا من نیام اشربوامن کأسه شرب المدام

شعر

تا بکی از خویشتن غافل دریغ کافتابت گشت پنهان زیر میغ.

حسرتا کز نفس محجوب دغل بیخبر ماندی ز محبوب ازل

فصل

فاعلم ان کل مایتعلق بالجسم و الجسمانیات فهو من عالم الشهادة لانک تشاهد هذه الاشیاء ببصرک فانتقال الروح من عالم الاجسام الی عالم الارواح هو السفر من عالم الشهادة الی عالم الغیب و الشهادة فاما عالم الارواح فعالم لانهایت له و ذلک لان آخر مراتب الارواح هو الارواح البشریة و قال بعض العارفین سألت بعض الابدال عن مسئلة من مشاهده الیقین فالتفت الی شماله فقال ماتقول رحمک الله ثم التفت الی یمینه فقال ماتقول رحمک الله ثم اجاب باعذب جواب فسالته عن التفاته فقال لم یکن جوابک عندی فسالت الملکین فلم یعلمافسالت عن قلبی فاجاب بهذا و قال الله تعالی اذکان الغالب علی قلب عبدی ذکری تولیت سیاسته وکنت جلیسه و محادثه و انیسه ثم قال الله تعالی لایزال عبدی تتقرب الی بالنوافل حتی احبه و اذا احببته فکنت سمعه الذی یسمع به و بصره الذی یبصر به و یده التی یبطش بها و رجله التی تمشی بها و لئن سئلنی لاعطیة و ان استعاذنی لاعیذنه

مثنوی

اولیا راهست قدرت از اله　　تیرجسته بازگردانند ز راه

چون قبول حق بود آن مرد راست　　دست او درکارها دست خداست.

وکتب عمر بن الخطاب الی امراء الاجناد واحفظوا ما تحفظون من المطلعین فانه یتجلی لهم امور صادقة

شعر

دل درویش صفوت ازلیست　　دل اوکیمیای لم یزلیست

(واعلم) ان القلب مثل الحوض و العلم مثل الماء و الحواس الخمسه مثل النهار فلو سد هذه الانهار بالخلوة یطهر القلب عن الحجب بینه و بین اللوح قال النبی صلی الله علیه و اله من اخلص الله اربعین صباحاً ظهرت ینابیع الحکمة من قلبه علی لسانه

نظم

هستی آدمیست سد و حجاب　　چونکه آن رفت باز شد صد باب

تاکه بر تست از توئی موئی　　ننماید وصال حق روئی.

و طریق العلم الظاهر الدرس و التکرار و التعلم و الکتابة و ماجری مجریها و طریق العلم اللدنی التصفیة و رفع الحجب و من حجبه عن فیضان علم اللدنی و مطالعة اللوح و الهام الملائکه و عالم الملکوت و محادثة الله تعالی الخیالات الحاصلة من المحسوسات و حدیث النفس و الوسواس و النقوش المنعکسه من الظاهرکما ان الحوض اذا امتلاء من میاه جاریة من الانهار و من حماة و طین لایتفجر من تحته الینابیع

نظم

یا قتیل العاشقین یا ذاالکرام　　یا قدیم النور یا ماحی الظلام

مانده‌ام از جرم هستی شرمسار　　جرم ما را محوکن پروانه وار

چون تن پروانه یکبارم بسوز　　تاب جان دادن ندارم تا بروز

تا تو باشی در میان خامست کار　　تا تو نزدیکی بخود دور است یار

گر سلامت بار بر منزل بری　　پهلوانی پر دلی نیک اختری.

فصل

العلم اللدنی تارة یحصل للصوفی بهجومه علی القلب کانه القی فیه من حیث لایدری و تارة یحصل بطریق الاستدلال فالاول الهام او خاطر ربانی او وحی خفی من الله تعالی و الثانی اعتبار عقلی و القلب مستعد لمعرفة

الحقایق و انما حجب بالکدورات و التعلقات و ماجری مجریها فهی کالحجاب المستدل بینه و بین اللوح فتارة قد ینکشف بعض مافی اللوح فی المنام و بالموت یرفع تمام الحجاب و به ینکشف الغطاء صار البصیرة حدیداً و قد ینکشف فی الیقظه ایضاً و ینقشع الحجاب بلطف خفی من الله تعالی فیلمع من وراء سر الغیب تاره کالبرق الخاطف و طور اعلی التوالی الی حد الدوام فی غایة الندرة و لافرق بین الالهام و الاکتساب فی نفس العلم من حیث هوهو ولافی محله و لکن یفارقه فی جهت زوال الحجاب خارجاً فی مثل تعلقات الظاهرة او الداخلانی مثل الحسد و الکبر و میل الصوفیة الی طلب العلوم اللدنیة الالهامیة دون الکسبیة التعلیمیة فلذا لم یحرصوا علی دراسة العلوم و تکرارها و تحصیل ماصنفه المصنفون و البحث فی الاقاویل و الدلائل بلی مذهبهم فی هذا تقدیم المجاهدة لمحو الاخلاق الذمیمة ثم قطع العلائق کلها و استغراق الشهود لیتولی الله تعالی فی قلوبهم بنفسه و انکشف لهم اسرار الملکوت و تلألأ فی قلوبهم حقایق الاشیاء لان مرآة القلب اذا صفت بلا اله الا الله و حصلت له الصقالة و ذهب عنها الصداء یظهر لها انوار الغیب بحسب الصقالة و ذلک یکون فی ابتداء الحال تمثال البروق و اللوامع و اللوایح فان ازدادت صقالتها یظهر تمثال السراج و الشمع و المشعلة فمتی ازدادت تزداد انوارها حتی یظهر بصورة الکواکب و الهلال و البدر التمام و الشمس و بعدها تظهر انوار مجردمن الخیال بعضها ازرق و بعضها اخضر و بعضها کل الدخان و بعضها ابیض و اذا امتزج نور الروح بصفاء القلب یظهر نوراخضر و اذاصفا القلب بالکلیت یتولد نورکشعاع الشمس (اعلم) ان الغیوب سبعة غیب الجن و غیب النفس و غیب القلب و غیب السر و غیب الروح و غیب الخفی و غیب الحق و هو غیب الغیوب فالنور المکدر الذی ینفر القلب منه سترغیب الجن و الازرق ستر غیب النفس و الاحمر ستر غیب غیب القلب والابیض سترغیب السر و الاصفر الذي یمیل القلب الیه ستر غیب الروح و الاسود ایضاً فی المهیب الدهش سر غیب الخفی و الاخضر ستر غیب الغیوب هذه الحجب کلها یتعلق بوجود السالک الذی صاربها محجوباً عن الحضرة الالهیة و الافالحق سبحانه و تعالی لایحجبه شیئی و انما الحجب بالنسبة الی السالک (فاعلم) ان تلون الانوار بواسطة احوال السالک و الا فالنور الحقیقی لیس له لون و لاشکل فافهم ذالک تظهر بالکنز الاکبر و السر الاعظم.

نظم

کرده‌اند از صدق دل مردان کار　　درد او بر هر دو عالم اختیار دل

که دائم روز و شب درکار اوست　　لاجرم مستغرق دیدار اوست

گر دلت در درد جانانست و بس　　خوش نگهدارش که در جانست و بس.

قالوا اوجب علی المرید التصفیة و الزهد و التجرید و التفرید و قطع العلائق و احضار الهمه مع دوام الانتظار لما یفتح الله من باب الرحمة و الانبیاء و الاولیاء انکشفت لهم الامور لا بالتعلم و الدراسة بل بما ذکرنا فینبغی للمریدان یخلو فی زاویة مع الاقتصار علی الواجبات و السنن و یجلس فارغ القلب مجموع الکلم و لایفرق فکره بقرائة القرآن و لابالتأمل فی تفسیره و لایکتب حدیثاً و لاغیره بل یجتهدان لایخطر بباله شیئی سوی الله تعالی ولایزال یقول فی خلوته الله الله الله الله الله الله الله الله الله الله الله الدوام مع حضور القلب الی ان یقع الذکر فی القلب ثم یداوم علی ذکر القلب الی ان ینمحی عن القلب صورة اللفظ و یشاهد المذکور ثم بعد ذالک لم یبق اختیار بل منتظر نفحات الرحمة و فتح الباب الداخلانی الی عالم الملکوت و فیض العلوم اللدنیة (قال النبی صلی الله علیه و آله ان لربکم فی ایام دهرکم نفحات الافتعرضوا لها و الفرض ماذکرنا و الله و رسوله اعلم فتلمع اللوامع فی قلبه اولاکالبرق الخاطف ثم یزداد الی ان تکمیل و یستقر و منازل اولیاء الله تعالی فیه لایحصی اخلاقهم و سیرهم

نظم

کار توفیق دارد اندر راه　　نرسدکس بجهد سوی اله
جهد برتوست و بر خدا توفیق　　زانکه توحید و جهد هست رفیق
تا بجاروب لانروبی راه　　کی رسی در سرای الاالله.

فی الحکایت- یروی ان نوشیروان عادل خرج یوماً الی الصید و انقطع اتفاقاً عن عسکره و استولی علیه العطش و وصل الی بستان فلما دخل البتان رأی اشجار الرمان فقال لصبی حضر فی ذالک البستان اعطنی رمانة وحده فاعطاه رمانة واحدة فشقها و اخرج حبها و عصرها فخرج منهاماء کثیراً فشربه و ا عجبه ذالک الرمان فعزم علی ان یأخذ ذالک البستان من مالکه ثم قال لذالک الصبی اعطنی رمانة اخری فاعطاه فعصرها فخرج منهاماء قلیل فشربه لایجد حظاً وافیا فقال ایها الصبی لم صار الرمان هکذا فقال الصبی لعل ملک البلد عزم علی الظلم فلاجل شوم ظلمه صار الرمان هکذا فتاب نوشیروان عادل عن ذالک الظلم و قال للصبی اعطنی رمانة اخری فاعطاه فعصرها فوجدها اطیب من ارمانة اللاتی فقال للصبی لم بدلت هذه الحالة فقال الصبی لعل ملک البلد تاب عن ظلمه فلما سمع نوشیروان عادل هذه القصه من ذالک الصبی وکانت مطابقة لاحوال قلبه تاب بالکلیة عن الظلم فلاجرم بقی اسمه مخلدافی الدنیا بالعدل حتی ان من الناس من یروی عن رسول الله صلی الله علیه و آله قال ولدت فی زمن الملک العادل فان الملک اذاکان عادلاً حقاحصل من برکة عدله الخیر و الراحة فی العالم و ان کان ظالماً ارتفع الخیر من العالم عدل السلطان خیر من خصب الزمان

نظم

الطاف پادشاه به از اصطناع و عین　　انصاف شهریار به از خصب روزگار

شعر

شه که عادل بود ز تنگ منال　　عدل سلطان به از فراخی سال
نیست این ملک دهر را حاصل　　ملک باقی به است روشندل
گر همی ملک جاودان خواهی　　زیر فرمان خود جهان خواهی
شرع خشکست اشک میغش ده　　کفر تشنه است آب تیغش ده.

فصل

جنود القلب قسمان ظاهرة من عالم الملک یری بالابصار و باطنه من عالم الملکوت یری بالبصائر فالاول کالعین و الیدو الرجل و نحوها و الثانی کالغضب و الشهوة و العقل و نحوها فالاول خلق خادماً لقلب مسخر اله لایستطیع له خلافاً فاذا امر العین بالانفتاح انفتحت و اذا امر الید بالحرکة تحرکت وکذاساير الجوارح و شبه تسخرها للقلب تسخر الملائکه لله تعالی لانهم لایعصون الله ما امرهم و انما یفترقان فی شیئی و هو ان الملائکة عالمة بطاعتها و الجوارح مختاره مسخره غیر عالمة بطاعتها و القلب یحتاج الی المرکب و هوالبدن و الی الخدم و هو الجوارح للسفر الی الله تعالی لیمکن له التزود من هذا العالم بالتقوی و العمل الصالح و العلوم و الحکمة و الله تعالی اجری سنة ان لایصل العبد الی الله تعالی مالم یسکن الروح البدن و لم یجاوز الدنیا و لن تجد لسنة الله تبدیلا فافتقرالقلب لذالک الذی ذکرنا الی تعهد البدن و افتقر لاجل تعهده الی الجند الباطنی و هو الشهوة یجلب الغذاء الی البدن لبقاء الشخص و النوع و الغضب لدفع المهلکات عن البدن به و هذا الجلب و الدفع لایتمان له الا بالعقل و العلم فاحتاج الیهما و العقل و التعلم یحتاجان الی جواسیس الحواس الخمس الظاهرة والی الحواس الباطنة و هی حس المشترک و المتخیله و المتفکره و المذکرة الموضوعة فی تجاویف الدماغ

شعر

خاطرت کی رقم فیض پذیرد هیهات مگر از نقش پراکنده ورق ساده کنی.

فصل

فی حسن الخلق یقال فلان حسن الخلق و الخلق ای حسن الظاهرة و الباطنة فحسن الظاهر هو الجمال و حسن الباطن هو غلبة الصفات الحمیدة علی المذمومة و التفاوت فی الباطن اکثر من التفاوت فی الظاهر و الیه الاشارة بقوله تعالی (وللآخرة اکبر درجات و اکبر تفضیلا) و قوله (انی خالق بشراً من طین فاذا سویته و نفخت فیه من روحی) نبه علی ان صورة ظاهرة مرکبة من التراب و الماء و صورة باطنة من عالم امر الله تعالی فیعنی بحسن الخلق حسن صورة الباطن فبقدر ماینمحی عنه الصفات المذمومة یثبت بدلها الصفات المحمودة فهو حسن الخلق و تمام حسن الخلق لرسول الله اذحاز فی هذه المعنی درجة الکمال و قال صلی الله علیه و آله حسنوا اخلاقکم و قال صلی الله علیه و اله الخیر عادة فمن لم یکن فی اصل الفطرة مثلاً سخیا جواداً فیتعود ذالک بالتکلف وکذامن لم یخلق متواضعا یفعل ذالک بالتکلف الی ان یتعود وکذاساير الصفات یعالجها بضدها الی ان یحصل الغرض فلمداومت علی العبادات و مخالفة الشهوات یحسن صورة الباطن و یحصل الانسان بالله تعالی قال النبی صلی الله علیه و آله اعبد الله فی الرضی فان لم تستطع ففی الصبر علی ماتکره خیرکثیر ففی الابتداء الصبر الی ان تصیر راضیا اذ اصل اللفظ مقتضی حسن صورة الباطن فیمیل الیه و الیه الاشارة بقوله علیه السلام الخسة بعشر امثالها اذهی فی موافقه اصل الفطرة (بیان) تفصیل الطریق الی تهذیب الاخلاق و قد عرفت ان المعالجة فی مرض البدن ان یقابل الشیئی بضده وکذالک فی مرض القلب و ذالک تختلف باختلاف الاشخاص اذ الطباع مختلفه و الشیخ فی قومه کالنبی فی امته فهو ینظر فی حال المرید فیعلم مایغلب علیه من الصفات و ماینبغی ان یعالج به فیشعله فی ابتداء الامر باالعبادات و تطنیف الثیاب و تطهیرها و المواظبة علی الصلواة و ذکر الله تعالی فی الخلوات فعند ذالک یظهر عیوبه الکامنة فی باطنه ککمون النار فی الحجر و ان کان معه فضل مال اخذه منه و صرفه الی حاجات ارباب القلوب لیتفرغ قلبه و تکون فراغ قلبه هو الاصل و من طرق تهذیب اخلاقه ان یسلط بعض صفاته علی بعض فیرغب فی السخاء و الجود بوسیلة الریا فیترک البخل و حب الدنیا و جمعها و یترک استعمال الغضب و الشهوة لیحمل علی العفة و السداد ثم بعد ذالک یتوجه الی الریا فیقمعه بقوة دینه الذی حصلت بمدة الریاضة و الاقبال علی الله تعالی وفی المعالجة بالضد یزول عن النفس المداومت علی الطاعات و قدحکی ان بعض الشیوخ کانت نفسه تکسل عن قیام بعض اللیل فالزمها القیام علی الراس مدة فرضیت بالقیام علی الرجل و اغتنمت (بیان) معرفة عیوب النفس قال علیه السلام اذاارادالله بعبد خیراً بصره بعیوب نفسه (قیل) لیعسی علیه السلام من ادبک قال ما ادبنی احدرایت جهل الجاهل فجانبته

شعر

و فی الجهل قبل الموت موت لاهله واجسامهم قبل القبور قبور

و ان امرءلم یحیی بالعلم میت و لیس له حتی النشور نشور.

ثم انها تترقی فی معارج الکمالات و مساعد السعادات حتی یصل الی الارواح المتعلقة بسماء الدنیا ثم یصیر اعلی و هو هی ارواح السماء الثانیة و هکذا حتی یصل الی الارواح الذینهم سکان درجات الکرسی و هی ایضاً متفاوتة فی الاستعلاء ثم یصیر اعلاوهم الملائکة المشار الیهم بقوله تعالی (ویحمل عرش ربک فوقهم یومئذ ثمانیة) و فی عدد الثمانیه اسرار لایجوز ذکرها ههناثم یترقی فینتهی الی الارواح المقدسة عن التعلقات بالاجسام و هم الذین طعامهم ذکرالله تعالی و شرابهم محبة و انسهم بالثناء علی الله تعالی و لذتهم فی خدمته

الله تعالی والیهم الاشارة بقوله تعالی و من عنده لایستکبرون عن عبادته و بقوله تعالی یسبحون اللیل و النهار لایفترون ثم لهم درجات متفاوتة و مراتب تباعدة و العقول البشریة قاصرة عن الاحاطة باحوالها و الوقوف علی شرح صفاته و لایزال هذا الترقی و التصاعد حاصلاکما قال الله تعالی وکل فوق ذی علم علیم الی ان ینتهی الامر الی نور الانوار و مسبب الاسباب و مبدع الکل و ینبوع الرحمة و مبدء الخیر و هو الله تعالی فثبت ان عالم الارواح هو عالم الغیب و حضرت جلال الربوبیة هی غیب الغیوب و لذالک قال النبی ان لله سبعین حجاباً من النور لوکشفها لا حرقت سبحات وجهه الی ماانتهی الیه بصره و تقدیر عددتلک الحجب بالسبعین ممالایعرف الابنور النبوة روی عن عبدالرحمن بن عایش رضی الله عنه انه قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم رایت ربی تبارک و تعالی فی احسن صورة فقال فیما یختصم الملأالا علی یا محمد قلت انت اعلم ای ربی مرتین قال فوضع کفه بین کتفی فوجدت بردهابین ثدینی فعلمت ما فی السموات و الارض ثم تلاهذه الآیه وکذالک نری ابراهیم ملکوت السموات و الارض و لیکون من الموقنین

شعر

کسی که شب بخرابات قاب قوسین است　　درون دیده پرنور اوخمار لقاست

ابیت عندربی نام آن خراباتست　　نشان یطعم و یسقینی از پیمبر ماست.

فصل

فی خاصیة قلب الانسان نقول العلم الکلی و العلوم الخارجة عن المحسوسات و المخیلات و المؤهومات خاصة لقلب الانسان من بین الحیوانات فان الحس الحیوانی یدرک مثلاً ان هذا الفرس المعین لایتصوران یکون فی مکانین فی حالة واحدة اما الحکم بعده ان کل فرس کذالک زائد علی الحس لایدرک ذالک الکلی الا بالقلب و العلوم النظریة بادراک الغایب بالوسایط و ادراکات معانی المحسوسات بالمشاهدات لاتحصل الابالنظر القلبی باضائة نوره العقل و الارادة خاصة بالقلب الانسانی فان الانسان اذا ادرک بالعقل عاقبة الامر و صلوحه انبعث من ذاته شوق الیه والی مباشرة اسبابها و ذالک غیر الارادة الشهویة و ارادة الحیوانات بل یکون علی ضد الشهوة و العاقل قد یحتمی اما یرغب الیه الشهوة و الصبی قبل البلوغ و العقل ملحق بالحیوانات لانه عدیم الخط عن الکمالات المتعلقة بالنفس الناطقة و الانسان بحسب هذه المعلومات لایحصی کثرة فی التفاوت بکثرت المعلومات و قلتها و بطرق تحصیلها اذ یحصل لبعض القلوب بالهام الهی وارداً اوکشفاً الوارد الذی مایرد علی قلب السالک من الله تعالی اما بواسطة الملک اوبواسطة ارتفاع الحجب عن القلب و لبعضها بتعلم و اکتساب و اقصی الرتبة فی هذا درجه النبوة او تنکشف للانبیاء الحقایق من غیر اکتساب بل بکشف الهی فی اسرع وقت و بهذه السعادة یقرب العبد من الله تعالی و مراقی هذه الدرجات منازل السائرین الی الله تع ولاحصرلتلک المنازل و هذه آثار رحمة الله تعالی و هی مبذول بحکم الکرم غیر مضنون من الضنة بها علی احد لقوله تعالی من تقرب الی شبراً تقربت الیه ذراعافقوله هل من داع فاجیب له فالتفاوت انما یقع بحسب الصلاحیة و الاستعداد فی القلوب فالقلوب المشغولة بغیر الله تعالی لایدخلها المعرفة بجلال الله تعالی فانها کالاو انی فمادامت ممتلئه لا یدخلها غیره و تصفیة القلب لایحصل الابالتوجه التام الی جانب الحق المطلق سبحانه و تعالی اذ به تقوی جهة حقیة فتغلب جهة خلقیة الی ان تقهرها و تضئیها بالاصالة کالقطعة من الفحم المجاورة للنار فانها بسبب المجاورة و الاستعداد لقبول النارةو القابلیة المخفیة فیها یشتعل قلیلاً قلیلا الی ان تصیرنارافیحصل منها مایحصل من النار من الاحراق و الانضاج و الاضائة و غیرها و قبل الاشتعال کانت مظلمة کدرة باردة و ذالک التوجه لایمکن الابالمحبة الذاتیة الکامنة فی العبد و ظهورها لایکون الا بالاجتناب عما

یضادها و یناقضها و هو التقوی عماعداها فالمحبة هی المرکب و الزاد التقوی (واعلم) ان التقوی مقام شریف قال الله تعالی ان الله مع الذین اتقوا والذینهم محسنون و قال ان اکرمکم عند الله اتقیکم.
روی ابن عباس رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه و آله من احب ان یکون اکرم الناس فلیتق الله و من احب ان یکون اقوی الناس فلیتوکل علی الله و من احب ان یکون اغنی الناس فلیکن بمافی یدالله اوثق ممافی یده و قال الحسن رضی الله عنه التقوی ان لایختار علی الله سوی الله و یعلم ان الامورکلها بیدالله و قال بعض العارفین التقوی ان لایراک مولاک حیث نهاک و یقال المتقی من سلک طریق المصطفی و نبذالدنیا وراء القفا وکلف نفسه الاخلاص و الوفاء و اجتنب الحرام و الجفا وکمال الانسان بحسب العلوم و الحکمة و اشرفها العلم بالله تعالی و صفاته فلاطریق الی معرفة الله تعالی الابالنظر و الاستدلال و الاشرف العلم بشرف المعلوم فمهما کان المعلوم اشرف کان العلم الحاصل به اشرف فلما کان اشرف المعلومات ذات الله تعالی و صفاته وجب ان یکون العلم المتعلق به اشرف العلوم اذ الرتبة القصوی جوار حضرته تعالی فالبدن خلق مرکبا للروح و الروح محل العلوم و الحکمة و انهما المقصود و خلق الانسان لاجله و قالوا جملة السعادة ان یجعل لقاء الله تعالی مقصده والدار الاخرة مستقره و الدنیا منزله و البدن مرکبه و الاعضاء خدمه و الله الموفق و المعین

شعر

کل صبح وکل اشراق　　بتکی عینی بدمع مشتاقی
لسعت حیة الهوی کبدی　　لاطبیب لها و لاراق
لاالحبیب الذی شفعت به　　عنده رُقیتی و تریاقی.

فصل

القلب ملک وله جندان باطنان الغضب و الشهوة و العلم و الحکمة و الفکر و نحوها و الغضب و الشهوة قد نیقادان له و قد یتمردان علیه و فیه انقطاعه عن السفر الاصلی الذی به وصوله الی المقصد الاقصی فحقه ان یستعین بجند الهی و هو العقل و العلم و الحکمه و الفکر و الالهام و نحوها علی الغضب و الشهوة اذمثال القلب کمثال والی فی مدنیته و البدن مملکة و قواه و جوارحه بمنزلة الصنّاع و العقل کالوزیر الناصح و الشهوة کالوکیل الذی یجلب الطعام الی المدینة و الغضب کصاحب الشرطة و عادة الوکیل منازعة الوزیر الناصح فلو سلط الملک صاحب الشرطة یؤدب الوکیل فی المخالفات و یوسوس الملک صاحب الشرطة کیلایجور و یظلم صارت المدینة معمورة و الافتخرب و ینعزل الملک عن الولایة و یحرم عن الدرجات الموعودة له لوحافظ السیاسات قال الله تعالی و اتبع هویه فمثله کمثل الکلب الآیه و قوله ارایت من اتخذ الهه هواه.

فصل

فی بیان علامات حسن الخلق قوله تعالی انما المؤمنون الذین اذا ذکر الله وجلت قلوبهم بذکر الله کما نقل عن سهل التبریزی انه قال کنت ابن ثلاث سنین وکنت اقوم باللیل انظر الی صلوة خالی محمدبن سوار فقال لی خالی یوما الاتذکر الله الذی خلقک قلت کیف اذکره فقال قل بقلبک عند تقلبک فی ثیابک ثلاث مرات من غیران تحرک به لسانک الله معی ناظر الی الله شاهدی فقلت ذالک لیالی ثم اعلمته فقال قل فی کل لیلة احدی عشر مرة فقلت ذالک فوقع فی قلبی حلاوته فلما کان بعد سنة قال لی خالی احفظ ماعلمتک و دوام علیه الی ان تدخل القبر فانه ینفعک فی الدنیا و الاخرة فلم ازل علی ذالک سنین فوجدت لها حلاوة فی سری ثم قال لی خالی یوماً یا سهل من کان الله معه و هوناظر الیه و شاهده کیف یعصیه ایاک و المعصیته (اعلم) ان من یرید

حرث الآخرة فعلامته الاقلاع من حرث الدنيا فمن شاهد الآخرة بقلبه شاهده بيقين فعلامة استخفاف الدنيا فمن شاهد الجوهر النفيس و فی یده خرزة لم یبق له رغبة فی الخرزة و ارادبیعها بالجواهر و من لم یفعل فذالک لعدم الایمان بالله و الیوم الآخر فاذاً المانع من الوصول عدم السلوک و المانع من السلوک عدم الارادة و المانع من الارادة عدم الایمان و سبب عدم الایمان فی الظاهر عدم الهداة و العلماء بالله الهادین الی طریق فمن تنبه له من نفسه او من غیره فله شروط لابد من تقدیمها و الشرط رفع الحجاب و السد و هو اربع المال و الجاه و التقلید و المعصیة فالمال بان یفرقه الاقدرالحاجة و الجاه فالتخلص عنه بالبعد عن الوطن او ایثار التواضع و الخمول و الاقبال علی ما یذهب الجاه و التقلید یرتفع بان یترک تعصب المذاهب و ان یصدق بمعنی قول لااله الا الله محمد رسول الله تصدیق ایمان و یخوض فی تحقیقه بالاقبال علی اعماله المصدقة المحققه له و رفع الآلهه کلها من الهوا و الدنیا و جمیع ما ترکن الیه النفس فعند ذالک تقبل علی الله تعالی بکنه همته و یداوم علی ذکره فینکشف له الاعتیاد الحق بقوله تعالی و الذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا و اما المعصیة فیترکه جانباً و یضع مکانها الطاعات و الندامة علی مافات و التوبة ورد المظالم و اذا فرغ و فعل من هذه الاصول الاربع صارکمن توضأو رفع الحدث و الخبث و ستر العورة و استعد للصلوة

بیت

صدگونه نماز است و رکوعست و سجود آن راکه جمال دوست باشد محراب

فصل

لابد من شیخ یسلک طریق الآخرة لنفسه حتی یقتدی به و عند ذالک یکون الطالب بین یدی شیخه کالمیت بین یدی الغسال لایتحرک بنفسه بل یقلبه الغسال کیف ماشاء و عند ذالک فلیذکر قصة موسی مع الخضر علیهما السلام فلا یعترض علی شیخه بحال من الاحوال و عند ذالک یؤمر باربعة اشیاء الخلوة و الصمت و الجوع و السهر و الجوع یراد التقلیل دم القلب ففیه بیاضه و نوره و لذوبان شحم الفؤاد و فیه رقته و هی مفتاح المکاشفة کما ان القسوة التی هی ضد الرقة سبب للحجاب و الیه الاشارة فی قوله لعایشه ضیقی مجاری الشیطان بالجوع و قال عیسی علیه السلام للحواریین جوعوا بطونکم لعل قلوبکم تری ربکم و قال سهل ماصار الابدال ابدالا الاباربع خصال الجوع و السهر و الصمت و الاعتزال عن الناس فاما السهر فانه ایضاً یجلو القلب و ینوره و الجوع یعین علی السهر و یتعاضدان فی تنویر القلب و النوم یقسی القلب و یمیته الااذا کان بقدر الضرورة فقیل فی حق الابدال ان نومهم غلبة و اکلهم فاقة وکلامهم ضرورة و قال ابراهیم الخواص اجتمع رأی سبعین صدیقا علی ان کثرة النوم من کثرة شرب الماء و اما الصمت فیتسیر بالعزلة و الخلوة و شره الکلام ففیه توجه الباطن الی الغیب و یعرض عن هذه الحیوة و اما الخلوة ففائدتها دفع الشواغل لیتفرغ للمقصود اذ لابد من رکود حواسه حتی یتحرک قلبه و ذالک بالخلوة فحسب ثم الاولی ان یکون فی بیت مظلم حتی لایقع بصره علی شیء یشغله فان لم یکن مظلماً فلیلف رأسه فی شیء او یغمض عینیه فعندرکود الحواس یسمع نداء الحق ویشاهد جمال حضرة الربوبیته الاتری انه نودی فقیل یا ایها المزمل یا ایها المدثر فاذا فعل ذالک من الخلوة و الجوع و السهر و الصمت فیلقن ذکرامن الاذکار و هو ان یجلس فی زاویة علی الوضوء و یستقبل القبلة فیقول بلسانه الله الله لایزال یقول کل و یحضر القلب و الحواس کلها لاستماع الکلمة من اللسان و یواظب علیه الی ان یسقط عنه حرکة اللسان بالتکلف فیصیر بحیث یجری علی لسانه من غیر اختیاره ثم من اللسان الی القلب و هوکلما سکت القلب عاد الی الذکر باللسان فاذا اخذ القلب فی الذکر سکت اللسان و لایزال کل الی ان ینمحی عن القلب الحروف و یبقی ذکر صافی عری من الحروف ثم یرتفع عند ذکره فیصیر حاله مستبداً و فی اثناء ذالک مایجری علیه من الوقایع فیذکرها شیخه و هو یری فی تلک الوقایع ماسیجری علیه من الصفات و الکدورة و ما یتجدد

علیه من الخیالات و الوساوس و الاحوال الصحیحة لایمکن ان یعرفها بنفسه بل یلقیه الی الشیخ فهو اعلم بذالک و هو علی جمیع الاحوال مادام عالما بوجود نفسه فعلیه بالذکر قال الله تعالی قل الله ثم ذرهم فاذا غلب علیه وسوسة اوخاطر سوء فمادام غایباً لایدری مایجری علیه فلاحرج علیه فاذا تاب نفسه و یرجع الی علمه فیرجع الی الذکر قال الله تعالی (ان الذین اتقوا اذا مسهم طائف من الشیطان تذکروا فاذاهم مبصرون و اما ینزغنک من الشیطان نزغ فاستعذ بالله انه سمیع علیم) و یلازم الذکر طول العمر فعساه یرزق ان یکون من ملوک الدین و ینکشف له الحقایق و یری مالاعین رات و لااذن سمعت و لاخطر علی قلب بشر فان لم ینکشف له شیئی فلیداوم فانه عند ظهورناصیة ملک الموت علیه السلام ینکشف له ذالک و یصل الی المقصود شعر

آنها که ربوده الستند　　از عهد الست پای بستند
در منزل درد بسته پایند　　در دامن جان گشاده دستند.
فانی ز خود و بدست باقی　　این طرفه که نیستند و هستند
این طایفه‌اند اهل تحقیق　　باقی همه خویشتن پرستند.

قال جنید بغدادی قدس سره البلاء سراج للعارفین و یقظة للمریدین و هلاک للغافلین و قال آخر البلاء بمنزلة الدباغ یستخرج الرعونات من النفس و یصیر الی حالة یمکن الاستفادة منها و قال جعفر الصادق علیه السلام عند بلائه اللهم اجعله ادباً و لاتجعله غضبا.

فصل

جعل الله الانسان مقصوداً من خلق العوالم وزبدتها و خلق الباقی تبعاً له قال الله تعالی و سخر لکم ما فی السموات و الارض جمیعاً منه و قال خلق لکم ما فی الارض جمیعاً و جعل روحه خلیفة قال الله تعالی انی جاعل فی الارض خلیفة و قال و هو الذی جعل لکم خلائف فی الارض و جعل العالم الکبری و نفسه اللتی هی العالم الصغری و فهرست العالم الکبری مرآة له یری فیهما بروحه وجود الله تعالی و صفاته و اسمائه و قال سنریهم آیاتنا فی الآفاق و فی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق

نظم:

دل عرش اعظم است خدا را باتفاق　　آنجاست دار سلطنت آنجاست جای یار
تا چند ناله میکنی از سوز و درد دل　　خواهی ز درد دل برهی دل بدو سپار
در انتظار وعده فردا بسوختی　　نقد است وصل یار چه حاجت بانتظار.

فصل

فی اقسام العوالم قال موفق الدین زید الاصبهانی قدس الله روحه. العو الم ثلاثة عالم الملک و هومایری بالبصر و یمکن التصرف فیه فی الدنیا حساووجد بخلق الله تعالی و عالم الملکوت و هی فی الدرجة الثانیة و انه اصفی و اقرب من عالم الملک و هو الذی یری بالبصیرة ووجدبا لامر الالهی و خطاب کن فیکون وجودها من النور المجردة کالملائکة و خوص الاشیاء و هم الروحانیون و عالم الجبروت و هواقرب من الله تعالی و اصفی من العالمین الاولین و هو ماوجد بید الله تعالی بلامادة ولاواسطة من الخلایق کالارواح الانسانیة و نحوها و هم الربانیون و تصرف الملائکه و غیرهم عنهم منقطع قال الله تعالی مامنعک ان تسجد لما خلقت بیدی و قال النبی صلی الله علیه و آله فوالذی نفس محمدبیده قال الله تعالی للملائکة لااسوی بین من خلقته بیدی و بین من قلته کن فکان و الیدصفة خاصة من صفات الله تعالی لایعرفها الاالعلماء بالله و جعل لهذا العالم مکانا من

الجمادات هو الطف من سایر الجمادات و اقرب منها و هو مقعد صدق عند ملیک مقتدر و المقعد الصدق مکان خواص عبادالله تعالی لایری فی الدنیاالابالسرو القلب و العقل و الحس و الوهم و الخیال معزولون عنه و لکل جماد و حیوان عوالم ثلاثة ملک و ملکوت و جبروت و الکنیف صدق اللطیف و قائم وجوده به فعالم الملک قائم بعالم الملکوت و صدق له و عالم الجبروت قائم بید الله تعالی و قدرته قائم بنفسه و واجب الوجود لذاته لاافتقار له الی غیره و قال النبی صلی الله علیه و آله و انت الباطن فلیس دونک شیئی و قال بعض العارفین اللطافة سبب لزیادة القرب بالله تعالی علی ماجری الله السنة فی الغالب و ارکان مذهب اهل السنة ان الفضل بتفضیل الله تعالی و القرب بتقریبه لابالجوهر و المادة و یدل علی ذالک قصة ابلیس و آدم علیه السلام و قال شیخ موفق الدین رحمة الله العالم الربانی و عالم الجبروت ماوجد بابداع الله تعالی و یده بلامادة ولاواسطة من الخلایق و انه قسمان حی جماد فالحی کالروح القدسیة و اظن ان الروح اللتی تقوم صفاً هم الموکلون علی الملائکة من عالم الجبروت و الجماد الربانی الجبروتی المقعد الصدق و العرش و القلم و نحوها و الله اعلم.

شعر

خدای داند احوال جنس موجودات　　الهی انت الهی و لا اله سواک
ولی بمظهر انسان که مظهر خاصست　　قیاس مظهر دیگر مکن بگو حاشاک
میان ملک و ملک جوهری چو انسان نیست　　هزار بار طلب کردم از سمک بسماک.

فصل

العقل الطف و اقرب من الله تعالی من الحس و القلب الطف و اقرب من العقل و الروح الطف و اقرب و القلب مادة انما صار خلیفة الله تعالی و مسجود الملائکه بواسطه هذه الروح لانها خاصة بآدم علیه السلام و اولاده و من اراد معرفة اسرار الروح و خواصها بالقلب تحیرکمن اراد معرفة المعقولات بالحس و الروح ملک فی مدنیته وجود الانسان و خلیفة الله تعالی و انسها و راحتها بمشاهدة الله تعالی قال النبی صلی الله علیه و آله لاراحة للمؤمنین دون لقاء الله تعالی و هذه الروح لامادة لها بل ابدعها الله بلامادة و انها من عالم الجبروت و الامر قال الله تعالی و یسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربی قال الحکیم الترمدی ره الروح ریح سماویة و النفس التی هی بین الجبنبین ریح ارضیة ویویده قوله تعالی و نفخت فیه من روحی والنفخ یختص بالریاح و قیل ان مادتها النور لانها من جنس الملائکه و اول ماخلق الله تعالی نور محمد صلی الله علیه و آله علی ما ذکر من الاخبار و هو روحه ثم خلق من بقایا نوره ارواح الانبیأثم خلق من بقایا انوارهم ارواح الاولیاء و ارواح المؤمنین ثم خلق من بقایا ارواحهم ارواح الکفار ثم خلق من بقایا ارواح الکفار ارواح الجن و الشیاطین ثم خلق من بقایا هما ارواح الحیوانات و علی هذا ذهب نجم الدین دایه رحمه الله تعالی.

شعر

گفتا بصورت ارچه زاولاد آدمم　　از وی بمرتبه بهمه حال برترم
چون بنگرم در آینه عکس جمال خویش　　گردد همه جهان بحقیقت مصورم
از عرش تا بفرش همه ذره بود　　در نور آفتاب ضمیر منورم.

فصل

فی قول النبی صلی الله علیه و آله ان الله تعالی خلق آدم علی صورته قال المشایخ رحمهم الله هذا من المتشابهات و صورة الله تعالی لایقة لذاته کالایتان و الوجه و الید و الضحک و البکاء و النزول و الاصبع و علی

هذا فقال النبی صلی الله علیه و آله ان الله تعالی یاتی عباده فی صورة غیر الصورة التی یعرفونها نؤمن بالکل و لانشتغل بالتأویل و قال النبی صلی الله علیه و آله آمنوا بمتشابه القران و اعملوا بحکمه و اعتبروا بامثاله فمن اولها و لم یجز وصف الله تعالی بالایتان و الصورة و لکن امن و اعتقد انه لیس کمثله شیئی و قال بعض المحدثین الهاء فی قوله علی صورته راجع الی آدم ای انه خلق علی صورته و قامته ابتدا و لم یکن له اطوار ای احوال مختلفه بخلاف اولاده فانهم خلقوا من نطفة ثم من علقة ثم من مضغة و الله تعالی جعل آدم مظهراً لکمالاته ثم قال النبی صلی الله علیه و آله ان الله تعالی خلق آدم ثم تجلی فیه ای جعله مظهراً لکمالاته و قال بعضهم ان النبی صلی الله علیه و آله رای شخصاً ضرب مملوکه علی وجهه فقال لاتضرب علی وجهه لان لان الله تعالی خلق آدم علی صورته ای علی صورة هذا المضروب و الاصح عند الاحرار من التاویل ان آدم و من هو کامل فی الانسانیة صورة الله تعالی و مرآته یری فیه الله و صفاته و اسمائه القدیمة بلاتشبیه و لاتعطیل و مصداقه قول نبینا(ص) ان الله تعالی خلق آدم ثم تجلی فیه و قال صلی الله علیه و آله من عرف نفسه فقد عرف ربه لکن العلم بهذا الرؤیة فی هذا المرآة لایکون الابتربیة شیخ کامل بالغ وارادة صادقة و الواهب هو الله تعالی.

نظم

گاهی درون پرده عزت نهان شود　　گاهی هزار پرده بدرد عیان شود
گاهی درون پرده جهانی بهمزند　　گاهی برون پرده جهان در جهان شود
او بی نشان و جمله عالم نشان اوست　　گه در نشان درآید و گه بی نشان شود.

فصل

روح الآدمی افضل المخلوقات لان الله تعالی خلق آدم علی صورته ای جعله علی صفته من حیث انه مظهر کمالات الله تعالی علی ماسبق و جعل خلیفته و لایتوسل الی معرفة حقیقتة الروح بالفعل و انما یتوسل الی معرفة بعض صفاتها کمعرفة الله تعالی و انما یکون معرفة ذات الروح بالکشف و العلم اللدنی وکذا معرفة ذات الله تعالی و حقیقة صفاته قال النبی صلی الله علیه و آله لولا الله ماهدینا و عرفت ربی بربی قال بعض المشایخ العقل آلة العبودیة لا آلة الاشراق ای الاطلاع علی الربوبیة و انما یجول فی الکون فلو نظر الی المکون ذات الروح کانت لها معرفة فطرته بالله تعالی قال الله تعالی الست بربکم قالوا بلی لکن لما الخط من ذروة عالم الجبروت الی حضیض اسفل السافلین من عالم الطبیعة و الارض الکثیفة و الشهوات و الشیطان حام حولها ظهر النسیان فیها و انتقص نور معرفتها فتخرب الاناسی علی اهواء مختلفة و اختارکل مذهباً قال الله تعالی ان هذه امتکم امة واحدة و انا ربکم فاعبدون و تقطعوامرهم بینهم زبراً کل حزب بمالدیهم فرحون فتقسم الخلق الی مذاهب فظهر اصناف الکفرة و المبدعة (اعلم) ان صفات الله تعالی علی اقسام قسم غیب فی نفسه لایعرفه غیره الا بهدایته قال عیسی علیه السلام تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک و قسم ظاهر قائم بذاته یعرف بعضها بواسطة الانبیاء و قسم یعرفه الانبیاء و یعرف غیرهم و اما العقل فمعزول عن طلب هذین القسمین علی الحقیقة فان طلب معرفظ الله او صفته بالعقل حیرة فی حیرةو ظلمة فی ظلمة

شعر

راه توحید را بعقل مجوی　　دیده روح را بخار مخار.

بیت

پای در دریا منه کم گوی از آن　　بر لب دریا خمش کن لب گزان

قال جعفر الصادق علیه السلام اعطناالعقل لاستعمال العبودیة لالمعرفة الربوبیة فان العبودیة وکشف القلب و

الروح یکون بمواظبته التعبدات الشرعیة بالاخلاص لیحصل الصفاء و به یظهر تجلیات ذات الله تعالی و صفاته علی القلب و الروح و بازدیاد الصفاء یزداد التجلی و المعرفة لان الحجاب علی الخلق لاعلی الحق تعالی لتعالیه عن الحجاب لانه من خواص الاجسام و الجواهر

رباعی

اسرار جهان از همه رو ظاهر و پیدا چون فاخته تا چند زنی نعره کوکو
گریار ندیدی بطلب در همه جائی تا یاز نبینی نشود کار تو نیکو

قال الشیخ جنید بغدادی ره الملک من عالم الخلق لامن عالم الامر لان الملک مادة من نور وجدت منه بخطاب کن و الروح الانسانیة من عالم الامر لامادة لها و تصرف غیر الله تعالی منقطع عنها فی ابتداء وجودها و انها من عالم الامر و الجبروت قال الله تعالی و یسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربی قال شیخ موفق الدین ره العوالم ثلاثه باعتبار جسمانی و هو ما یعرف بنور العقل و الحس و روحانی و هو مایعرف بنور القلب کالملائکة و ربانی و جبروتی و هو مایعرف بالروح القدسیة و اکثر الخلق محبوسون فی طور العقل عاجزون فی معرفة الروح و عن معرفة الرب اذا لعبد عاطل عن معرفتهما الناس باعتبار اصناف ثلاثة ظالم لنفسه و هو الذی یکون محصوراً فی الاعتقاد علی الاسباب و هو الذی ترقی عن رؤیة الاسباب و الاعتماد علیها الی عالم التوحید مع آداب الشریعة و مقتصد و هو الذی یری الاسباب و اذا نظر الی وجود غیره بالنظر الظاهر فی عالم العبودیة و الشریعة و التکلیف کل دخل الجنة بحسب اعتقاده نقول اشرف المخلوقات الروح الانسانیة لانها اعز اهل عالم الجبروت و لم یشبه غیرها من الخلایق تهافی کمالاتها و من غایة کمالها عجز عامة العارفین عن معرفة حقیقتها قال الله تعالی و یسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربی و آدم علیه السلام انما تأهل یصیر ورته مسجود الملائکه المقربین لروحه العالمة الکاملة و الشیطان لما نظر الی قالبه وکونه ترابیاً استکبر عن السجود فطرد الباب و ابعد المخلوقات فی المنزلة عن الله تعالی الشیطان و الدنیا لانهما اخس عالم الملک.

شعر

دل در این دنیای دون بستن خطاست دامن ازوی گر تو برچینی رواست
ار به بندی دل دنیای دنی چون نئی جاوید دروی ماندنی
از هوا بگذر خدا را بنده باش زندگی میبایدت در ژنده باش.

قال) سلطان العارفین و قطب السالکین شیخ جنید بغدادی ره ایها السالک فی الطریقة الطالب لانفتاح ابواب الحقیقة ان اساس السلوک التوبة النصوح اذ مقام التوبة مبدء المقامات و مفتاح السعادات فعلیک باحکامها اولا فان ثقل الذنب یمنع النشاط فی السیر الی الله وکدورتها تورث الحرمان اذالاصرار علی الذنوب تسود القلب و القلب هو السالک و السائر الی الله تعالی فی الحقیقة و قال النبی صلی الله علیه و آله اذا ذنب العبد نکت فی قلبه نکتة سوداء فان تاب نقل قلبه و ان زاد زاد السوداء علی الله ان ران علی قلبه ثم قرء قوله تعالی کلابل ران علی قلوبهم ماکانوا یکسبون و قال یا ایها الناس توبوا الی الله تعالی توبة نصوحا فانی اتوب الیه کل یوم مأته مرة و قال صلی الله علیه و آله و انه لیغان علی قلبی و انی لاستغفر الله فی کل یوم سبعین مرة و قال الشیخ شهاب الدین السهروردی المرید لایصل الی مقام الحقیقة حتی ینزه نفسه عن الذنوب عشرین سنة و ان وجدت منه هفوة فیبادر الی التوبة قبل ان یصعد بها الی السماء و مسئلة التوبه عن بعض المعاصی دون البعض صحیحة عند اهل السنة تصرفهم الله خلافاً للمعتزلة لقول الله تعالی (فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره و من یعمل مثقال ذرةٍ شراً یره) التوبة عبارة عن الندم علی فعل القبیح بقبحه لالغرض سواه و لاتعد التوبة من اصلاح ماافده لان التوبة لایحصل الابترک کل مالاینبغی و بفعل کل ماینبغی و التوبة خمسة اقسام توبة العوام عن الذنوب الظاهرة و توبة الخواص

عن الاخلاق الذميمة الباطنة و توبة اهل البداية من اصحاب الحقيقة و ارباب الكشف عن مواضع الريبه و الشبهة لان الوقوع فی الشبهات سادلباب الحقيقة و توبة المحبين عن الغفلة عن ذكر الله و توبة اهل الكمال من ارباب الحقيقة عن الوقوف على مقام يتصوران يكون لورائه مقام آخر و على هذا اول بعض المشايخ قول النبی صلی الله عليه و آله و انی لاتوب الی الله تعالی كل يوم مائة مرة لان النبی صلی الله عليه و آله كان يترقی كل يوم مأة مقام و اذا كان وصل الی مقام استغفر عن وقوفه فيما سبق و سأل فقيرعن ملائكة اليمين عن توبة اهل الحقيقة فاجاب بعضهم بان توبتهم الجلوس فی بساط الشهود و افراد القلب للفرد الحقيقی جل جلاله و الله اعلم.

شعر

اندرون دلست در دل دل　　که محبت در اوكند منزل

نور ايمان چو حق در او ننهاد　　ديو محض است اگرچه ز آدم زاد

و التوبة لاتصح الابعد معرفة الذنب فان التوبة هی الرجوع عن مخالفة حكم الحق الی طاعة فمالم يعرف المكلف حقيقة الذنب وكون الفعل الصادرعنه مخالفاً بحكم الحق لم يصح الرجوع عنه فاصل التوبه ان يعظم التائب جنايته و الالم يندم عليها و الندم شرط التوبة فلايتحقق التوبة بدونه و من لم يعظم الجناية لم يستعجلها فلايعزم على الرجوع عنها كما قال النبی(ص) الندم توبة اذالندم يكون بعد العلم الذی ذكرنا (اعلم) ان الآيات و الاخبار دلت على وجوب التوبة كما دل العقل على ما بينا قال الله تعالی و توبوا الی الله جميعاً آيه المؤمنون لعلكم تفلحون و قال الله تعالی يا ايها الذين آمنوا توبوا الی الله توبة نصوحاعسی ربكم ان يكفر عنكم سيئاتكم و قوله ان الله يحب التوابين و يحب المتطهرين قال النبی صلی الله عليه و آله التائب حبيب الله و التائب من الذنب كمن لاذنب له (اعلموا)- ان كل نفس من انفاسهم جوهرة نفيسة لاقيمة لها حتی ان الدنيا و مافيها اذاقوبلت بنفس لم تبلغ قيمته فحافظوا على اوقاتكم و لاتضيعوا حتی اذاجاء احدكم الموت فيقول رب لو لااخرتنی الی اجل قريب فاصدق و اكن من الصالحين و لن يؤخر الله نفساً اذا جاء اجلها و معناه ان يقول العبد عندكشف الغطاء ياملك الموت اخرنی يوماً اعتذر فيه الی ربی و اتزود عملا صالحاً لنفسی فيقول ملك الموت مضی ايام التوبه فيقول اخرنی ساعة فيقول ملك الموت مضی ساعة التوبة فلا ساعة للتوبه فيغلق عليه باب التوبة فيتغرغر بروحه و يردد انفاسه و يتجرع غصة الياس عن التدارک و حسرة الندامة على تضييع العمر فيضرب و العياذ بالله فان كانت سبقت له من الله الحسنی خرج روحه على التوحيد فذلک حسن الخاتمة و ان سبق له القضاء بالشقاوة و العياذ بالله خرجت روحه على الشک و الاضطراب و ذالک سوء الخاتمة (اعلم) انک اذا فهمت معنی القبول لم تشک ان كل توبة صحت فلابدانها مقبولة فالناظرون بنور البصيرة الی انوار القرآن اعلموا ان رؤية الله تعالی بالروح الناطقه الصافية يجوز قال عمر رض رای قلبی ربی و قال على عليه السلام لااعبد ربّاً لم اره ای بروحی و مايحصل للعين الجسمانية من الرؤية فی الجنة و بعد الصفا يحصل لبعض اهل الصفا فی الدنيا فی اليقظه بالروح اذ الدنيا و الآخرة للروح الصافية سيّان و رؤية الله فی المنام و الواقعة يجوز عند عامة اهل السنة نصرهم الله تعالی و قدر ای الله تعالی كثيرٌ من المشايخ فی المنام منهم حمزة القاری ره و الشيخ على الحكيم الترمذی و غيرهما قرء القرآن على الله تعالی من اوله الی آخره و تحقيق هذا ان رأی الله فی المنام او الواقعة الروح فلايتفاوت الرؤية بين اليقظة و المنام ثم اختلف مشايخ الطريقة ان رؤية الله فی المنام او الواقعة هل يجوزفی صورته او مثاله فجوزه بعض المشايخ رحمهم الله و قالوا الصورة صفة الرای و مرآة له يتجلی فيها ذات الله تعالی كما قلنا فی رؤية النبی صلی الله عليه و آله فاذا غاب عماسوی الله تعالی و استغرق فی حال الفناء فی الفناء جاز ان يحصل لروحه التجلی على الحقيقة بلاصورة وكيف كمايكون لاهل الايمان العام و الخاص منهم فی الجنة و قال بعض المشايخ ره يجوز روية الله تعالی فی المنام و الواقعه لكن بلا صورت و

کیفیت بحیث لایقدر الرائی علی بیان المرآء فیری الله تعالی کما هو بلا کیف و هو الاصح و علامة صدق رؤیة الله تعالی فی المنام و الواقعة ان یظهر فی الرائی الخشوع و الانکسار و التواضع و النفور من الخلق و التحرز عن الکدر و التوکل و الطمأنینه بذکر الله تعالی و الابتهال به و الشوق الی الله تعالی و ترک الدنیا و جاهها و رب سالک رای روحه فی صورة عایة الحسن و البهاء فی الواقعة فیظن انه تعالی فظهر فیه العجب و الکبر و مصداق ما ذکرنا قول النبی صلی الله علیه و آله اذا تجلی الله تعالی لشئی خشع له و من خشع الله تعالی خشع له و رُب سالک منور القلب قدینهزم عنه الشیطان فیحسده الشیطان فیترصد و ینتهز فرصة فیریه الشیطان ذاته فی صورته و مثاله فی منامه اوواقعه فی غایة الحسن و یقول له قد رایت الله تعالی فاسجدله فیقر السالک به فیسجد له و یکفر و نعوذ بالله تعالی من شره و لذا قال المشایخ ره من لم یکن له شیخ یربیه فشیخه الشیطان قالوا وجب علی السالک تصفیة الظاهر و الباطن و تنویر هما بتصفیات و تنویرات اجازهما صاحب الشریعة فان الشیطان خلق من الظلم و نشأفی الکدورات فینهزم من الصفاء و النور و لهذا قال المشایخ ره لو دخل شیطان فی صدر عبد نور الله باطنه بحیلة صار مصروعاً مخبلاً و یسمیه اخوانه من الشیطان مصروع الانس و من کان تلوثه اکثرکان مصاحبة الشیطان معه اکثر و لهذا قال و من المصفیات للسالک ریاضة النفس بقلة الطعام و النوم و رعایة الخلوة و التجنب عن مخالطة اهل الغفلة و مجاهدة النفس بحفظ الحواس و العقل و القول المقتضی الطبع او هوی النفس فانه تزید ظلمة فی الباطن و یقویها و یفتح باب الشیطان الی الباطن وکل قول و عمل موافق للشرع بخلاف الطبع و الهوی یزید نورا فی الباطن و یقویه و یضیق مجری الشیطان و یسد بابه الی الباطن ثم اعلم ان الشیطان زیادة مجاورته مع الحاسة الشامة لان عمل الخیر قل مایوجد فیها بخلاف حواس الاربعة فیکون نور الشامة اقل بالنبسه الی باقی الحواس فلذا یدخل من الانف و یجلس علی طریق الدماغ و یریه فی المنام اضغاث الاحلام و یوقع الامثلة المختلفة المشوشة للقلب و یحرک القوة المتخیلة و ینفخ الکبر و العجب فی الدماغ و لذلک قال النبی اقلوا نومکم و اذکروا الله تعالی بعد الیقظة

نظم

هزار الله اکبرگفت جان من بحمدالله — که جای نوش کردار است سرمست مسلمانی
اگر با حق تو همراهی بروی بت بزن شاهی — رسید از ماه تا ماهی عنایتهای ربانی.

فصل

فی روح الانسان روح الانسان افضل الخلق و لامظهر و لانظیر و لامثال لها فی عوالم الملک و الملکوت و الجبروت و انها ابدیة و ان لم یکن ازلیة قال الله تعالی لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم و قال النبی صلی الله علیه و آله ان الله تعالی خلق آدم علی صورته ای جعله مظهراومظهر الصفاته العلی و اسمائه الحسنی و قال الله تعالی و نفخت فیه من روحی شرفها بالاضافة الی ذاته و قال النبی(ص) خلقتم للابد و انما تنقلون من دار الی دار و قال موفق الدین ابوزید الاصبهانی کما ان الخلق عاجزون عن معرفة کنه ذات الله تعالی علی الحقیقة و لایعلم حقیقة ذاته الاهوکذالک عجز و اعن معرفة کنه الروح الانسانیة علی الحقیقة لقول الله تعالی و یسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربی و ما اوتیتم من العلم الاقلیلا و هذا کما یقال علم هذه المسئله مثلاً من امر استادی فاذا لم یعلم حقیقتها افضل الخلایق فکیف من هو دونه و لهذا منع علماء الدین عن الخوض فی البحث فیها اذا البحث فیها لا یجدی نفعاً بل یزیده حیرة و قال الامام الغزالی ره حقیقة الروح تعرف بالمجاهدات لاهل الصفا و الکشف لابالحس و العقل و النقل و لایجوز بیان حقیقتها الاللمکاشفة لانها من عالم الامر و عالم الامر لایعرف الابالکشف و انما خوطب علیه السلام بقوله الروح من امر ربی لان السائلین جماعة من الیهود و

الکفار فالنبی صلی الله علیه و آله لم یعین من عالم الامر مع العوام الابقدر فهم عقولهم ثم قال(ص) کلموا الناس علی قدر عقولهم

بیت

بقدر عقل هرکس گوتوباوی اگر مردی مده دیوانه را می

فصل

الروح الحیوانیه جسم لطیف علی صورة الانسانیة و محلها تجادیف القلب الصنوبری و مددها منه طبعاً و انها کمشعلة تضیئی جمیع اجزاء الجسد اذاقبض روح الانسانیة من القالب یتخمد الروح الحیوانیة و تنهدم و اشار الی ما ذکر الغزالی ره فی الاحیاء و من عجائب القلب و الروح الانسانیة علی صورة انسان ایضاً فی غایة الجمال و البهاء و انها من عالم الامر و الجبروت فی کل جزء منها حیوة اجری الله السنة ان لایکون للجسد حیوة بدنها و تکون الثواب و العقاب بهما جمیعاً عند اهل السنة و محلها التجادیف القلب الصنوبری الروح الحیوانیة عند شهاب الدین السهروردی للتناسبهما و قال المشایخ محلها تجادیف القلب الصنوبری ایضاً و العقل کالمشعلة فی الروح الانسانیة بهاتبصر الاشیاء و العقل ایضاً للروح و زیریمدها فی افعالها مدینة القالب و محل العقل تجادیف القلب الصنوبری و محل اضائة الدماغ للقوة المفکرة و قیل محله الدماغ و اضائة فی تجادیف القلب الصنوبری للروح انسانیة و یضیئی القوة المفکرة التی فی وسط الدماغ بذاته و العقل ایضاً جسم نورانی شریف مصیب تدرک به العایبات بالوسائط و معانی المحسوسات بالمشاهدة الحسیه و الله اعلم و قال فخر الدین الرازی خلق قالب آدم من التراب و ادرج فیه حصص من جمیع عوالم الاجسام و جعل مظهراً للصفات الالهیة و خلق فیه قلبه ای الصنوبری من طین الجنة و جعل خزانة الایمان و المحبة و سقی من ماء الحیوة فلایموت قلب المؤمن ابداً والله تعالی بین فی محکم تنزیله و مدح ذاته بخلق الانسان حیث قال و لقد خلقنا الانسان من سلالة من طین ثم جعلناه نطفة فی قرار مکین ثم جعلنا النطفة علقة فخلقنا العلقة مضغة فخلقنا المضغة عظاماً فکسونا العظام لحماً ثم انشاناه خلقاً آخر فتبارک الله احسن الخالقین

نظم

آتش و باد و خاک و آب و سکون هم در اوج قدرت بیچون
عقل عقلست و جان جانست او وانکه زین برتر است آنست او
هیچ عاقل در اونداند عیب او بداند درون عالم غیب.

فصل فی بیان التوبة

الحمدلله المفتح باب التوبة للمذنبین الکریم الذی ینادی کل لیلة رسول حضرته فی الملأ المقربین اظهاراً لکرمه علی المحتاجین و قال فی محکم تنزیله ان الله یحب التوابین و یحب المتطهرین و شرایف صلوته مدارکلماته علی من ارسل لدعوة علی اهل الزلات بالمعجزات النیرات الی جناب رب العالمین محمد زبدة الکائنات و خلاصة الممکنات کان یترقی کل یوم مأته مقام و اذا کان وصل الی مقام استغفر عن ذنوبه فیما سبق سئل فقیر عن ملائکة الیمین عن توبة اهل الحقیقه فاجاب بعضهم بان توبتهم الجلوس فی بساط الشهود و افراد القلب للفرد الحقیقی جل جلاله

شعر

دل عرش اعظم است خدا را باتفاق آنجاست دار سلطنت آنجاست جای یار

در انتظار وعده فردا بسوختی نقد است وصل یار چه حاجت بانتظار.

فصل

فی ماهیة التوبة التوبة مرکبة من ثلاثة اجزاء التحسر و التندم علی ماسبق و الانقلاع فی الحال و العزم علی الامتناع فی الاستقبال هکذا قال فخر الدین الرازی ره فی بعض مصنفاته و امارضاء الخصوم و قضاء الفوائت و التصفیة عن کدورات المعاصی السابقة فمن اوصاف کمالها الخارجة عن ماهیتها و ان کانت واجبة و یؤید ماذکر قول الله تعالی یتوبون من قریب فاولئک اتوب علیهم و القریب الحقیقی ماوجد قبل الوفادة و لو بساعة هکذا فره المحققون من اهل التأویل و التفسیر و التوبة من العبد مایوجد بعد الوفاة و قال النبی صلی الله علیه و آله تقبل توبة العبد اذا تاب قبل ان یغرغرو العز غرة تردد الروح فی الحلق و روی ان واحداً فی الامم السالفه قتل تسعة و تسعین نفساً بغیر حق.

فاتی راهباً فسأله انه هل تقبل توبتی اذا تبت فقال الراهب لافقتله ثم اتی راهباً آخر فسأله فقال لااعلم ذالک و لکن فی قریب من هذا الموضع قریتان قریة فیها لیس الا اهل المعصیة یقال لهاکوفة و قریة لیس فیها الا اهل التقوی یقال لها بصرة فاقصد الی بصرة و اقم فیها لعل الله ان یرحمک و یتوب علیک ببرکة اهلها فعمدالیها فلما بلغ الی موضع هو منصف بین القریتین دناوفاته فمال الی بصرة میلاً قلیلا ثم مات فتنازع ملائکة الرحمة و ملائکة العذاب فی قبض روحه فقال الله تعالی قیسوا و اذرعوا المسافة فان وجدتموه اقرب من قریة اهل التقوی فالحقوه فقاسوا فوجدوه اقرب من قریة اهل التقوی بقلیل فالحقو بهم و قبل الله توبته و رحمه ولاشک ان امر هذه الامة اخف و الرب علیهم ارأف

نظم

پادشاهابندگان خسته‌ایم	جمله در دام بلاپابسته‌ایم
نیست بی فضل تو جان را قوتی	یاغیاث المستغیثین رحمتی
با خودت نزدیک کن وز خلق دور	ذل جرمم عفوگردان یا غفور
از محبت جانم اندر شورکن	رازم از خلق جهان مستورکن.

فصل

التوبة الی الله تعالی واجبة فی جمیع الاحوال و لایستغنی العبد عن التوبة الی ان یزول التکالیف لوجوه من الدلائل احدها قول الله تعالی و توبوا الی الله جمیعاً آیه المؤمنون لعلکم تفلحون و المؤمنون اسم عام یتناول جمیع الاصناف من اهل الشریعة و الطریقة و الحقیقة الثانی قول الله تعالی و استغفر لذنبک و للمؤمنین و المؤمنات و الاستغفار هو التوبة الثالث قول النبی صلی الله علیه و آله توبوا الی الله فانی اتوب الیه کل یوم مأته مرة و سید الخلایق و زبدة العوالم لما احتاج الی التوبة الیه فمن دونه رتبةکان احوج الیه الشرایع: العبد لایخلو عن ذنب او تقصیر او غفلة او ملازمة مقام نازل عن مقام بعده اعلامنه و الوقوف فی الاول قصور و ان کان ساعة فیجب الاستغفار عنه قال الجنید البغدادی ره التوبة ان لاتنسی ذنبک و قال عارف للجنید رحمهما الله تعالی لابل التوبة ان تنسی ذنبک لان التوبة عبارة عن الندم علی فعل القبیح لقبحه لالغرض سواه اذ لابد للعبد بعد التوبة من اصلاح ماافسده لان التوبة لایحصل الا بترک کل مالاینبغی و بفعل کل ما ینبغی ان السالک فی مبدء احواله و السیر الی الله تعالی یجب علیه ان لاینسی ذنوبه فحقیق علیه ان یعذد ذنوبه فی الخلوات مع الله تعالی الکریم العفو الستار و یبکی علیها و یتعذر فانه یجب العذر و یضع وجهه علی التراب ساجداً و یقول فی سجوده

متضرعاً یا رب عبدک الآبق رجع الی بابک عبدک الجانی رجع الی جنابک یا کریم وکیف لاتعفوا عمن اناب الیک و ندم علی مخالفته و انت اکرم الاکرمین و ارحمن الراحمین و اما السالک اذا صار واصلا و دخل فی مقام المحبة و المشاهدة فحقیق علیه ان لایذکر سیئاته اذ ذکر الجفاء فی مقام الصفا جفاء و ذکرالوحشة بین یدی الملک وحشة و التائب الصادق حق علیه هجران دواعی المخالفات و الهفوات و التجنب عن مخالطة اهلها و التحرز عن استماع المعاصی و تخیلها و قبول خاطرها التباعثه للنفس علیها و یحب علیه معالجة الضد بالضد فیغلب علی قلبه دواعی المخالفات و الاختلاط باهل الخیر و التقوی باستماع الحکم و المواعظ و مطالعتها و تخیلها و استماع ذکر الصالحین و قبول خواطر الخیر الی ان یتعود نفسه بها فان الخیر عادة و الشر عادة و النفس معتادة فلما دعودتها به یتعود و الله الموفق والمرشد

مثنوی

ای خنک آن مردکز خود رسته شد　　در وجود زندهٔ پیوسته شد
وای کان بازندهٔ مرده نشست　　مرده گشت و زندگی از وی بجست.

فصل

فی بیان فضیلة العلم و العلماء قوله جل و علا انما یخشی الله من عباده العلماء و هذه الایة فیها وجوه من الدلائل علی فضل العلم احدها دلالتها علی انهم من اهل الجنة و ذالک لان العلماء من اهل الخشیة وکل ما کان من اهل الخشیة من اهل الجنة بیان ان العلماء من اهل الخشیة قوله تعالی انما یخشی الله من عباده العلماء و بیان اهل الخشیة من اهل الجنة قوله تعالی جزاء و هم عند ربهم جنات عدن تجری من تحتها الانهار الی قوله ذالک لمن خشی ربه الثانی کان لسلیمان علیه السلام من ملک الدنیا قال هب لی ملکاً لاینبغی لاحد من بعدی ثم انه لم یفتخر بالمملکة و افتخر بالعلم حین قال یا ایها الناس علمنا منطق الطیر و او تینا من کل شیء فافتخر بکونه عالماً بمنطق الطیر فاذا حسن لسلیمان ان یفتخر بذلک العلم فیکون یحسن بالمؤمن　　ان یفتخر بمعرفة رب العالمین بل کان احسن کما قال الله تعالی فی الانجیل فی السورة السابعة عشرویل لمن سمع بالعلم فلم یطلبه کیف یحشر مع الجهال الی النار اطلبوا العلم و تعلموه فان العلم اذالم یسعدکم لم یشقکم و اذالم یرفعکم لم یضعکم و اذالم یغنکم لم یفقرکم و اذا لم ینفعکم لم یضرکم و لاتقولوا نخاف ان نعلم فلم نعمل و لکن قولوا ارجوا ان نعلم فنعمل و العلم تشفع لصاحبه و حق علی الله ان لاتحرمه ان الله تعالی یقول یوم القیامة یامعشر العلماء ماظنکم بربکم فیقولون ظننا ان ترحمنا و تغفرلنا فیقول جل و علافانی قد فعلت انی استودعتکم حکمتی لالشراردته بکم بل لخیراردته بکم فادخلوا فی صالح عبادی الی جناتی برحمتی و قال مقاتل بن سلیمان وجدت فی الانجیل ان الله تعالی قال لعیسی علیه السلام یا عیسی عظم العلماء و اعرف فضلهم فانی فضلتهم علی جمیع خلقی الاالنبیین و المرسلین فضل العلماء کفضل الشمس علی الکواکب وکفضل الآخرة علی الدنیا وکفضلی علی کل شیئی قال النبی صلی الله علیه و آله الااخبرکم باجود الاجواد و انا اجود ولد آدم واجودهم من بعدی رجل عالم ینشر علمه و قال النبی صلی الله علیه و آله العالم نبی لم یوح الیه لان العلم حیوة القلوب من العمی و نور الابصار من الظلم و قوة الابدان من الضعف یبلغ بالعبد منازل الاحرار و مجالس الملوک و الدرجات العلی فی الدنیا و الآخرة و التفکر فیه یعدل بالصیام و مدارسة بالقیام به یطاع و یعبد و به یمجد و یؤخذ و به توصل الارحام و به یعرف الحلال و الحرام و قال النبی صلی الله علیه و آله العلماء مفاتیح الجنة و خلفاء الانبیاء قال الراوی الانسان لایکون مفتاحاً انما المعنی ان ماعندهم من العلم مفتاح الجنان و الدلیل علیه ان من رأی فی النوم ان بیده مفاتیح الجنة فانه یؤتی علماً فی الدین و قال النبی صلی الله علیه و آله ان الله تعالی خیر سلیمان

بین الملک و المال و بین العلم فاختار العلم فاعطی المال و الملک معاً.
حکایت ارادواحد خدمة ملک فقال الملک اذهب و تعلم حتی تصلح لخدمتی فلما شرع فی التعلم و ذاق لذة العلم بعث الملک الیه و قال اترک التعلم فقد صرت اهلاً لخدمتی فقال کنت اهلاً لخدمتک حین لم ترنی اهلاً لخدمتک و حین رایتنی اهلا لخدمتک رایت نفسی اهلالخدمة الله تعالی و ذالک انی کنت اظن ان الباب بابک لجهلی و الان علمت ان الباب باب الرب. مسئلة الکلب اذا تعلم فاذا ارسله الممالک علی اسم الله تعالی صار صیده النجس طاهراً و النکته ان هناك العلم الی الکلب فصار ببرکة العلم النجس طاهراً فههنا النفس و الروح طاهرتان فی اصل الفطرة الا انها تلوثت باوزار المعصیة ثم الانضمام الیها العلم بالله تعالی و صفاته فنرجوا من عمیم لطفه ان ینقلب النجس طاهراً و المردود مقبولا قال النبی صلی الله علیه و اله من اعتبرت له قدمان فی طلب العلم حرم جسده علی النار و استغفرله الکاوان مات فی طلبه مات شهیداً وکان قبره روضة من ریاض الجنة و یوسع له فی قبره مد بصره و یتوز علی جیرانه اربعین قبراً عن یمینه و اربعین عن یساره و اربعین عن خلفه و اربعین عن امامه و نوم العالم عبادة و مذاکرة تسبیح و نفسه صدقة وکل قطره نزلت عن عینه تطفی مجری من جهنم فمن اهان العالم فقداهان العلم و من اهان العلم فقداهان النبی. صلی الله علیه و آله و من اهان النبی فقداهان جبرائیل و من اهان جبرائیل فقداهان الله تعالی و من اهان الله تعالی فقدکفر نعوذ بالله من شرور انفسنا.

نظم

علم اگر اندک بود خوارش مدار	زانکه دارد علم قدر بیشمار
فخر جمله علمها جان دادنست	در بروی دوستان بگشادنست
عبرتی گیر از زمانه ای جوان	تا نباشی از شمار ابلهان

معصب بن زبیر قال لابنه یا بنی تعلم العلم فان کان لک مال کان جمالاً و ان لم یکن لک مال کان الکمال قال علی بن ابی طالب علیه السلام لاخیر فی الصمت عن العلم کمالاخیر فی الکلام عن الجهل قال بعض المحققین العلماء ثلاثة عالم بالله غیرعالم بامر الله و عالم بامر الله غیرعالم بالله و عالم بالله و بامر الله اما الاول فهو عبد قداستولت المعرفة الالهیة علی قلبه فصار مستغرقاً بمشاهدة نور الجلال و صفاء الکبریاء فلایتفرغ لتعلم علم الاحکام الامالابدمنه الثانی و هو الذی یکون عالماً بامر الله و غیرعالم بالله و هم الذین عرفوا الحلال و الحرام و دقایق الاحکام لکنه لایعرف اسرار جلال الله و اما العالم بالله و باحکام الله فهو جالس علی حدالمشترک فهو بین عالم المعقولات و عالم المحسوسات فهو تارة مع الحب له و تارة مع الخلق بالشفقة و الرحمة فاذارجع من ربه الی الخلق صارمعهم کواحد منهم کانه لایعرف الله و اذا خلابربه مشتغلا بذکره و خدمته فکانه لایعرف الخلق فهذا سبیل المرسلین و الصدیقین و هذا هو المراد بقوله صلی الله علیه و آله سائل العلمأ و خالط الحکمأ و جالس الکبرأ فالمراد من قوله سائل العلمأ ای العلمأ بامر الله غیر العالمین به فامر بمسالتهم عند الحاجة الی الاستفتاء منهم و اما الحکما فهم العالمون بالله الذین لایعلمون اوامر الله فامر بالمخالطة معهم و اما الکبراء فهم العالمون بالله و باحکام الله فامر بمجالستهم لان فی مجالستهم منافع الدنیا و الآخرة ثم قال شقیق البلخی ره لکل واحد من هؤلاء الثلاثة علامات اما العالم بامر الله فله ثلاث علامات ان یکون المرء ذاکراً باللسان دون القلب و ان یکون خالفاً من الخلق دون الرب فانه یستحیی من الناس فی الظاهر و لایستحیی من الله فی السرو اما العالم بالله فانه یکون ذاکراً خائفاً مستحییاً اما الذکر فذکر القلب لا اللسان و اما الخوف فخوف الریاء لاخوف المعصیة و اما الحیاء فحیاء مایخطر علی القلب لاحیاء الظاهر و اما العالم بالله و بامر الله فله ستة اشیاء

الثلاثة التی ذکرناها للعالم بالله فقط مع ثلاثة اخری کونه جالساً علی الحد المشترک بین عالم الغیب و عالم الشهادة ثم قال مثل العالم بالله و بامر الله کمثل الشمس لایزید ولاینقص و مثل العالم بالله فقط کمثل القمر یکمل تارةً و ینقص اخری و مثل العلماء بامر الله کمثل السراج یحرق نفسه و یضیئی لغیره.

شعر

اکلف نفسی کل یوم و لیلة　　هموم هوامن لاافوز بخیره
کماسود القصار فی الشمس وجهه　　حریصاً علی تبییض اثواب غیره

قال فتح الموصلی ره المریض اذا منع عنه الطعام و الشراب و الدواء یموت فکذا القلب اذا منع عنه العلم و الفکر و الحکمة یموت و قال شقیق الناس یقومون من مجلسی علی ثلاثة اصناف کافر محض و منافق محض و مؤمن محض و ذالک لانی اقرء القرآن فاقول عن الله و عن الرسول فمن لایصدقنی فهوکافر محض و من ضاق صدره منه فهو منافق و من ندم علی ماصنع و عزم ان لایذنب کان مؤمناً محضاً خالصاً و قال ایضاً ثلاثة من النوم یبغضک الله و ثلاثة من الضحک کذالک النوم بعد صلوة الفجر و قبل صلوة العتمة و النوم فی الصلوة و النوم عند مجلس الذکر و الصحک خلف الجنازه و الضحک فی المقابر و الضحک عند مجلس الذکر قال النبی صلی الله علیه و آله الدنیا بستان زینت بخمسة اشیاء علم العلماء و عدل الامراء و عبادة العباد و امانة التجار و نصیحة المحترفین فجاء ابلیس به خمسة اعلام فاقامها بجنب هذه الخمس فجاء بالحد فرکزه فی جنب العلم و جاء بالخیانه فرکزها بجنب الامانة وجأبالغش فرکزه بجنب النصیحة فضل الحسن البصری علی التابعین بخمسة اولهالم یأمر احداً الشیئی حتی عمله و الثانی لم ینه احداً عن شیئی حتی انتهی عنه و الثالث کل من طلب منه شیئا مما رزقه الله لم یبخل به من العلم و المال و الرابع کان یستغنی بعلمه عن الناس و الخامس کان سریرته و علانیة سواء و قال النبی صلی الله علیه و آله اذا اردت ان تعلم ان علمک ینفعک ام لافاطلب من نفسک خمس خصال حب الفقراء تقلة المؤنة و حب الطاعة طلباً للثواب وحب الزهد فی الدنیا طلباً للفراغ وحب الحکمة طلباً لمصباح القلب و حب الخلوة طلباً لمناجات الرب و قال صلی الله علیه و آله اطلب خمسة فی خمسة اطلب الغرفی التواضع لافی المال و العشیرة و الثانی اطلب الغنی فی القناعة لافی الکثرة و الثالث اطلب الامن فی الجنة لافی الدنیا و الرابع اطلب الراحة فی القلة لافی الکثرة و الخامس اطلب منفعة العلم بالعمل لافی کثرة لافی الکثرة الروایة قال ابن المبارک ره ماجاء فساد هذه الامة الامن قبل الخواص و هم خمسة العلمائ و الغزاة و الزهاد و التجار و الولاة و العلماء فهم ورثة الانبیاء و اما الزهاد فعماد اهل الارض و اما الغزاة فجند الله فی الارض و اما التجار فامناء الله فی الامة و اما الولاة فهم الرعاة فاذاکان العالم للدین واضعاً للمال واقعاً فبمن یقتدی الجاهل و اذاکان الزاهد فی الدنیا راغباً.

فبمن یقتدی التائب و اذاکان الغازی طامعاً مرائیا فکیف یظفر بالعدو و اذاکان التاجر خائناً فکیف یحصل الامانة و اذاکان الراعی ذنباً فکیف یحصل الرعایة قال علی بن ابیطالب علیه السلام العلم افضل من المال بسبعة اوجه اولها العلم میراث الانبیاء و المال میراث الفراعنة و الثانی العلم لاینقص بالنفقة و المال ینقص و الثالث المال یحتاج الی الحافظ و العلم یحفظ صاحبه و الرابع اذامات الرجل یفنی ماله و العلم یدخل معه قبره و الخامس المال یحصل للمومن و الکافر و العلم لایحصل الاللمؤمن و السادس جمیع الناس یحتاجون الی العالم فی امر دینهم و لایحتاجون الی صاحب المال السابع العلم یقوی الرجل الی المرور علی الصراط و المال یمنعه منه قال الفقیه ابواللیث ره من جلس مع ثمانیة اصناف من الناس زاده الله ثمانیة اشیاء من جلس مع الفقراء حصل له الشکر و الرضاء بقسمة الله تعالی و من جلس مع السلطان زاده الله القسوة و الکبر و من جلس

مع النساء زاده الله الجهل و الشهوة و من جلس مع الصبیان زاده الله من اللهو و المزاح و من جلس مع الفساق ازداد الجراة علی الذنوب و تسویف التوبة و من جلس مع الصالحین ازداد رغبته فی الطاعات و من جلس مع العلماء ازداد العلم و الورع

شعر

هرکه با مردم نااهل نشیند دائم　　گر خردمند جهانست که نادان گردد
مرد نادان چو بود همدم ارباب کمال　　زود باشدکه ندیم شه دوران گردد.

و من الاثار: اطلب اربعة من اربعة من الموضع السلامة و من الصاحب الزیادة و من المال الفراغة و من العلم المنفعة فاذا لم تجد من الموضع السلامة فالسجن خیرمنه و اذا لم تجد من صاحبک الکرامة فالکلب خیر منه و اذا لم تجدمن مالک الفراغة فالمدر خیرمنه و اذا لم تجد من العلم منفعة فالموت خیرمنه لایتم اربعة اشیاء الاباربعة اشیاء لایتم الدین الا بالتقوی ولایتم القول الابالفعل و لایتم المروة الابالتواضع ولایتم العلم الابالعمل فالدین بلاتقوی عی الخطر و القول بلافعل کالهدر و المروة بلا تواضع کالشجر بلاثمر و العلم بلاعمل کمنیع بلامطر قال خلیل الرحمن علیه السلام الرجال اربعة رجل یدری و یدری انه یدری فهو عالم فاتبعوه و رجل یدری و لایدری انه یدری فهو نائم فایقظوه و رجل لایدری و یدری انه لایدری فهو جاهل فعلموه و رجل لایدری و لایدری انه لایدری فهو شیطان فاجتنبوه.

اربعة لاینبغی للشریف ان یستنکف منها و ان کان امیراقیامه فی مجلسه لابیه و خدمته لضیفه و خدمته للعالم الذی یتعلم منه و السئوال عمالایعلم ممن هو اعلم منه و قال اذا اشتغل العلماء بجمع الحلال صار العوام آکلاً للشبهات و اذا صار العالم آکلاً للشبهات صار العامی آکلاً للحرام و اذا صار العالم آکلاً للحرام صار العامی کافرایعنی اذااستحلوا الحرام.

شعر

عالم آن کس بود که بد نکند　　هرچه گوید بخلق خود نکند
عالم که کامرانی و تن پروری کند　　او خویشتن گمست کرا رهبری کند.

فصل

فی الاستعاذة (اعلم) ان عالم الارواح مستولی علی عالم الاجسام و انما هی المدبرات لامور هذا العالم کما قال الله تبارك و تعالی فالمدبرات امراً فقول النبی صلی الله علیه و آله اعوذ بکلمات الله التامات من شر ما خلق و ذرء و برء استعاذة من الارواح البشریة باالارواح العالیة المقدسة الطاهرة الطیبة فی دفع شرور الارواح الخبیثة الظلمانیة الکدرة فالمراد بکلمات الله التامات تلک الارواح العالیة الطاهرة ثم ههنا دقیقة و هی ان قوله اعوذ بکلمات الله التامات انما یحسن ذکره اذاکان قد بقی فی النظر التفات الی غیر الله تعالی و اما اذا تغلغل فی بحر التوحید و توغل فی قعر الحقایق و صار بحیث لایری فی الوجود احداً الاالله لم یستعذ الا الله و لم یلتجئی الا الی الله و لم یعول الا علی الله فلاجرم یقول اعوذ بالله و اعوذ من الله کما قال النبی صلی الله علیه و آله اعوذبک منک و اعلم ان فی هذا المقام یکون العبد مشتغلاً ایضاً بغیر الله لان الاستعاذة لابد و ان یکون الطلب او لحاجة و ذالک استغفار بغیره تعالی و اذا ترقی العبد عن هذا المقام و فنی عن نفسه و فنی ایضاً عن فنائه عن نفسه فههنا یترقی عن مقام قوله اعوذ بالله و یصیر مستغرقاًفی نور قوله بسم الله الرحمن الرحیم الاتری انه صلی الله علیه و آله لما قال اعوذبک منک ترقی عن هذا المقام و قال انت کما اثنیت علی نفسک و اعلم ان قوله اعوذ بالله امر منه لعباده ان یقولوا ذلک و هذا غیر مختص بشخص معین فهوامرعلی سبیل العموم لانه تعالی

حکی ذلک علی الانبیاء علیهم السلام والاولیاء و ذلک یدل علی ان کل مخلوق فانه یحب ان یکون مستعیذاً بالله فالاول انه تعالی حکی عن نوح علیه السلام انه قال انی اعوذبک ان اسئلک مالیس لی به علم فعند هذااعطاه الله تعالی خلعتین السلام و البرکات و هو قول الله تعالی یا نوح اهبط بسلام منا و برکات علیک و الثانی ام مریم قالت و انی اعیذ هابک و ذریتها من الشیطان الرجیم فوجدت الخلعة و القبول و هو قوله فتقبلها ربها بقبول حسن و انبتها نباتاً حسناً روی عن ابن عباس رض ان النبی صلی الله علیه و آله یعوذ الحسن و الحسین و یقول اعوذ بکلمات الله التامة من شرکل شیطان و هامة و من کل عین لامة و یقول کان ابراهیم علیه السلام یعوذ بها اسماعیل و اسحق و قال النبی صلی الله علیه و اله من نزل منزلاً فقال اعوذ بکلمات الله التامة من شرما خلق لم یضره شیئی حتی یرتحل من ذلک المنزل کما قال النبی صلی الله علیه و آله اعوذ برضاک من سخطک و اعوذ بعفوک عن غضبک و اعوذبک منک.

بیت

لطف او با کافری دمساز شد　　کافر صد ساله صاحب راز شد
گر رسد بر دیو از آن خورشید نور　　در زمان گرد اندش خوشتر ز حور
گر شود با دوزخ سوزان قرین　　جاودان گردد سقر خلد برین
خوانمش از شرح الطافش که آن　　ازکمال لطف ناید در بیان.

فصل

فی بیان اسماء الله تعالی رایت فی بعض کتب التذکیران لله تعالی اربعة آلاف اسم الف منها فی القران و الاخبار و الصحیفة و الف فی التوراة و الف فی الانجیل و الف فی الزبور و قد یقال الف اخر فی اللوح المحفوظ و لم یصل ذلک الالف الی عالم البشر و اعلم انه تعالی هو مستحق للعبادة و ذلک لانه تعالی هو المنعم بجمیع النعم اصولها و فروعها و ذلک لان الموجود اما واجب و اما ممکن والواجب واحد. و هو الله تعالی و ماسواه ممکن و الممکن لایوجد الا بالمرجح فکل الممکنات انما وجدت بایجاده.

و تکوینه اما ابتداء و اما بواسطة فجمیع ماحصل للعبد من اقسام النعم لم یحصل الا من الله فثبت ان غایة الانعام صادرة در من الله تعالی و العبادة غایة التعظیم لایلیق الا بمن صدرت عنه غایة الانعام فثبت ان المستحق للعبودیة لیس الا الله تعالی ان من الناس من یعبد الله لطلب الثواب و هو جهل و سخف و یدل علیه وجوه الاول ان من عبدالله لیتوصل بعبادته الی شیئی آخرکان المعبود فی الحقیقة ذلک الشیئی فمن عبد الله لطلب الثواب کان معبوده فی الحقیقة الثواب وکان وسیلته الی الوصول ذلک المعبود و هذاجهل عظیم الثانی انه لو قال اصلی الطلب الثواب و الخوف من العقاب لم یصح صلوته و اعلم ان الخلق قسمان قسم و اصلون الی ساحل بحر المعرفة فدبقوا فی ظلمات الحیرة و تیه الجهاله فکانهم فقدوا عقولهم و ارواحهم و قسم واجدون فقد وصلوا الی عرصة النور و نسخة الکبریاء و الجلال فتاهوا فی میادین الصمدیة و بادوفی عرصة الوحدانیة فثبت ان الخلق کلهم والهون فی معرفته فلاجرم کان له الحق للخلق هوهوان هواسم من اسماء الله تعالی اذ المواظبته علی هذاالاسم تفید الشوق الی الله تعالی الذالمقامات و اکثرها بهجهة و سعادة ان الشیخ الغزالی ره کان یقول لا اله الا الله توحید العوام و لاهوالاهو توحید الخواص لان غایة التوحیدهی هذه الکلمة لکن نفوس اکثرالخلق ناقصة قاصرة و لم یتجرد نفوسهم عن هذه الجسمانیة فلایحصل لنفوسهم قوة و قدرة علی التاثیر و سمعت ان الشیخ ابا الجنید البغدادی کان یأمر لمریده بالاربعین مرةً او مرتین بقدر مایراه مصلحة ثم کان یقرء علیها الاسماء التسعة و التسعین وکان ینظر الی وجهه فان رآه عدیم التأثیر عند قرائتها علیه قال له اخرج الی السوق و اشتغل بمهمات

الدنیا فانک ماخلقت لهذا الطریق و ان رآه متأثراعندسماع اسم خاص مزید التأثیر امره بالمواظبته علی الذکر

مثنوی

از هواها کی رهی بی جام هو ای ز هو قانع شده با نام هو
اسم خواندی رومسمی را بجو مه ببالا دان نه اندر آب جو
هیچ نامی بی حقیقت دیدهٔ یا زگاف و لام گل گل چیدهٔ.

حکایت

مرض موسی علیه السلام و اشتد وجع بطنه فنشکی الی الله تعالی فدله علی عشب فی المفازة فاکله فعوفی باذن الله تعالی ثم عاوده ذلک المرض فی وقت آخر فاکل ذلک العشب فازداد مرضه فقال یارب اکلته اولا فانفعت به واکلته ثانیاً فضرنی فقال جل و علا لابل فی المرة الاولی ذهبت منی الی الکلاء فحصل فیه الشفاء و فی المرة الثانیة ذهبت منک الی الکلاء فازداد المرض اما علمت ان الدنیا کلها سم قاتل و ترياقها اسمی.

حکایت

باتت رابعة لیلة فی التهجد و الصلوة فلما انفجر الصبح نامت فدخل السارق دارها و اخذثیابها و قصد الباب فلم یهتدی الی الباب فوضعها فوجد الباب و فعل ذلک ثلاث مرات فنودی من زاویه البیت ضع القماش و اخرج فان نام الحبیب فالسلطان یقظان.

بسم الله الرحمن ارحیم تسعة عشر حرفاً خلق الله تعالی الیوم و الیلة اربع و عشرین ساعة ثم فرض خمس صلوة فی خمس ساعات فهذه الحروف التسعة عشر تقع کفارات للذنوب التی تقع فی تلک الساعات...

حکایت

روی ان فرعون قبل ان یدعی الالهیة بنی قصراً اوامر ان یکتب بسم الله علی بابه الخارج فلما ادعی الالهیة ارسل الیه موسی و دعاه فلم یرفیه اثرالرشد قال الهی کم ادعوه ولااری به خیراً فقال الله تعالی یاموسی لعلک ترید اهلکه انت تنظر الی کفره و انا انظر الی ماکتبه علی بابه و النکته ان من کتب هذه الکلمة علی بابه الخارج صارآمناً عن الهلاک و ان کان کافراً فالذی کتبه علی سویداقلبه من اول عمره الی آخره کیف تکون حاله اوعلم ان الانسان مرکب من روح و جسد و المقصود من الجسدان یکون آله للروح فی اکتساب الاشیاء النافعة للروح فلاجرم کان افضل احوال الجسد ان یکون آیتاً باعمال تعین الروح علی اکتساب السعادات الروحانیة الباقیة و تلک الاعمال هو ان یکون الجسد آیتاً باعمال تدل علی تعظیم المعبود و خدمته فاذا واظب علی هذه الخدمة یظهر له شیئی من انوار عالم الغیب و هو المقصود بالعبادة علی ان المرید لاسبیل له الی الوصول الی مقامات الهدایة و المکاشفة الا اذا اقتدی بشیخ یهدیه الی سواء السبیل و ینجیه عن مواقع الاغلاط و الاضالیل و ذلک لان النقص غالب علی اکثر الخلق و عقولهم غیر وافیة بادراک الحق و تمیز الصواب عن الغلط فلابد من کامل یقتدی به الناقص حتی یتقوی عقل ذلک الناقص بنور عقل ذلک الکامل فحینئذ یصل الی مدارج السعادات و معارج الکمالات

مثنوی

همنشین اهل معنی باش تا هم عطایابی و هم باشی فنا
جان بی معنی در این بین بیخلاف هست همچون تیغ چوبین در غلاف

چون غلاف اندر بود باقیمت است　　گر برون شد سوختن را آلت است
تیغ چوبین رامبر درکار زار　　بنگر اول تا نگرددکارزار
گرر بود چوبین برودیگر طلب　　ور بود الماس پیش آبا طرب

فعندهذا دخل روحه فی زمرة الارواح المقدسة المطهرة المتوجهة الی طلب المکاشفات الروحانیة و الانوار الربانیة حتی اذا اتصل بهاوانخرط فی سلکها صار الطلب اقوی والاستعداد اتم واکمل ثم حصل الاستعداد بالاتصال باخوان الصفا و الاستکمال بسبب المباعدة عن ارباب الجفاء و الشقاء فعند هذا کملت المعارج البشریة و الکمالات الانسانیة قال ابوبکر الصدیق رض من ذاق محبة الله تعالی شغله ذلک عن طلب الدنیا و اوحشه عن جمیع البشر و قال نبینا صلی الله علیه و آله اللهم ارزقنی حبک و حب من احبک و حب ما یقربنی الی حبک و اجعل نفسک احب من جمیع ماسواک قال سلطان العارفین سلطان ابایزید قدس الله سره ان الله تعالی شراباً ادخره فی کنوز بره یسقیها اهل عنایته فی منابرکرامته فاذا شربوا طربوا فاذا طربوا طلبوا فاذا طلبوا وجدوا فاذا وجدوا وصلوا و اذا وصلوا کان فانیاً فی الله و تخلص عمن سوی الله

مثنوی

همه هالک شوند وحی ماند　　دایم او را بجوکه وی ماند
که ره راست جستجوی حقست　　راحت و ایمنی بسوی حقست
هرکه حق را گزید دانا اوست　　خنک آنکس که دایم اینش خوست
عشق حق را گزین و ایمن شو　　میشمر غیر عشق را یکجو

تمت رسالة اسرار القلوب